



**Universitat de les  
Illes Balears**  
Facultat d'Educació

**Memòria del Treball de Fi de Grau**

**Un viatge de transformació de l'espai d'art en un  
taller d'expressió: una conversa entre mans i  
ment**

**Francisca Cabot Mir**

**Grau d'Educació Infantil**

Any acadèmic 2019-20

DNI de l'alumne:

Treball tutelat per Maria Antònia Riera Jaume

Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació (PAPE)

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Paraules clau del treball:

*Taller d'expressió, tallerista, Reggio Emilia, tallers d'artistes, transformació, disseny.*



**Resum:**

L'educació està en continu canvi, així doncs, les escoles van innovant i renovant els seus espais, però encara hi falta molt per fer. Per tant, és important que els docents coneguin el concepte de taller d'expressió, atès que és un espai que et dona l'oportunitat d'expressar la pluralitat de llenguatges, a més, de ser un lloc per conèixer-se a un mateix, realitzar produccions i aprendre a equivocar-se.

El següent treball cerca donar a conèixer el taller d'expressió, el paper de la tallerista i altres aspectes que es treballen a dintre, com també, s'aprofundeix amb els tallers dels artistes. A més, es presenta un disseny de la transformació d'un espai d'art en un taller agafant idees de tallers d'artistes i des de la mirada de Reggio Emilia. L'objectiu és crear un espai més ben organitzat i estructurat, que fos possible veure tots els infants des de qualsevol perspectiva i fomentés el benestar, sense deixar de banda les necessitats dels infants i les possibilitats de l'escola.

**Paraules Clau:** taller d'expressió, tallerista, Reggio Emilia, tallers d'artistes i transformació.

**Abstract:**

Education is in constant change and, although schools are trying to innovate and renovate their spaces, there is still work to be done. Hence, it is important for teachers to know the concept of expression workshop, as it is a space that gives you the opportunity to express the plurality of languages, as well as being a place to get to know yourself, make productions and learn to make mistakes.

The following work seeks to raise awareness of the expression workshop, the role of the workshop worker and other aspects that are worked on in this place, as well as delving deeper into the artists workshops. In addition, the transformation of an art space into a workshop has been designed based on the ideas from artists workshops and the perspective of Reggio Emilia. The main aim is to create a better organized space, which would make it possible to see all children from any perspective and promote well-being, always bearing in mind the needs of children and the possibilities of the school.

**Keywords:** expression workshop, workshop worker, Reggio Emilia, artists workshops and transformation.

# ÍNDEX

<b>1. INTRODUCCIÓ .....</b>	<b>5</b>
1.1. JUSTIFICACIÓ .....	5
<b>2. OBJECTIUS .....</b>	<b>7</b>
<b>3. METODOLOGIA DE TREBALL .....</b>	<b>7</b>
3.1. CONTEXTUALITZACIÓ DEL CENTRE: INFANTS, FAMÍLIES I DOCENTS .....	7
3.2. PROCEDIMENT .....	9
3.3. INSTRUMENTS I RECURSOS .....	10
<b>4. FONAMENTACIÓ TEÒRICA .....</b>	<b>11</b>
<b>4.1. EL SENTIT DEL TALLER D'EXPRESSIONI DES DE LA PERSPECTIVA DE REGGIO EMILIA .....</b>	<b>11</b>
4.1.1. <i>Pedagogia reggiana amb connexió amb el taller d'expressió .....</i>	<i>11</i>
4.1.1.1. <i>Estètica .....</i>	<i>11</i>
4.1.1.2. <i>L'observació i la documentació.....</i>	<i>14</i>
4.1.1.3. <i>La creativitat.....</i>	<i>16</i>
<b>4.2. APORTACIÓ DEL TALLER A L'EDUCACIÓ .....</b>	<b>18</b>
4.2.1. <i>Aproximació al concepte de taller.....</i>	<i>18</i>
4.2.2. <i>Els llenguatges poètic o expressius .....</i>	<i>21</i>
4.2.3. <i>El paper de la tallerista.....</i>	<i>24</i>
<b>4.3. EL TALLER DES DE LA MIRADA DELS ARTISTES.....</b>	<b>27</b>
4.3.1. <i>Orígens, concepte i característiques .....</i>	<i>27</i>
4.3.2. <i>Aproximació als tallers d'alguns artistes.....</i>	<i>29</i>
<b>5. PROPOSTA DE DISSENY.....</b>	<b>34</b>
5.1. EL PROCÉS DE TRANSFORMACIÓ DE L'ESPAI BARCELÓ A UN TALLER D'EXPRESSIONI.....	34
5.1.1. <i>Descripció de l'espai Barceló .....</i>	<i>34</i>
5.1.2. <i>El procés de canvi .....</i>	<i>39</i>
5.1.2.1. <i>Espai de treball.....</i>	<i>39</i>
5.1.2.2. <i>Espai d'emmagatzematge .....</i>	<i>45</i>
5.1.2.3. <i>Ambientació i estètica.....</i>	<i>46</i>
5.1.2.4. <i>Punt d'aigua i llum .....</i>	<i>47</i>
<b>6. CONCLUSIONS I REFLEXIONS FINALS .....</b>	<b>48</b>
<b>7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.....</b>	<b>52</b>
<b>8. ANNEXOS .....</b>	<b>57</b>

# 1. INTRODUCCIÓ

## 1.1. Justificació

El meu interès per l'espai, prové des del primer moment que l'educació va palpar el meu cor, és a dir, quan vaig cursar el Grau Superior d'Educació Infantil on una mestra em va recomanar llegir "Espacios en armonía" de Beatriz Trueba Marcano i em va deixar petjada, ja que l'espai ens narra i escolta. Tal com afirma Malaguzzi (1985): "el ambiente escolar es como una especie de acuario en el que se reflejan las ideas, el estilo moral, las actitudes de las personas que en él viven" (p.56).

Aquesta atracció per l'espai va tornar a sorgir amb més intensitat quan vaig realitzar l'assignatura d'Estratègies d'Intervenció Educativa a la Primera Infància I i Reflexió i Innovació Educativa on vam realitzar un documental que parlava del procés de transformació dels espais educatius a l'escola Aula Balear, per tant, vaig poder observar la realitat, aprendre, entendre i reflexionar que els infants per poder desenvolupar-se en l'àmbit cognitiu, emocional, físic i social han d'estar a un espai acollidor que així ho possibiliti. Així doncs, és necessari pensar com han de ser i com s'han d'organitzar els espais i com el docent ha d'actuar en aquest per fomentar un aprenentatge significatiu, ja que tal com afirma Riera (2005), "la escuela se concibe como un espacio dinámico y cambiante que se transforma y acopla a las necesidades de sus habitantes" (p.34).

A partir de les experiències viscudes anteriorment tenia clar que l'eix principal del meu treball de Fi de Grau seria la línia temàtica *La vivència de l'espai i el temps a l'Educació infantil*. Per mi l'espai és un factor essencial per la vida dels infants, ja que és on estem durant molt de temps, és a dir, al llarg de la nostra vida. També és on creixem, vivim i crem el nostre futur com a ciutadans, per tant, s'ha de cuidar, estimar i estructurar perquè els infants es sentin com a casa seva i puguin actuar amb naturalesa.

Aquesta temàtica és molt extensa i podia emprendre diferents camins. Per tant, el bagatge que tenia era insuficient per poder indagar sobre l'espai, ja que la meva idea era molt extensa, per tant he dut a terme una recerca d'informació a través de diverses fonts i així poder empapar-me per enfocar el meu tema.

Així doncs, vaig aterrar al CEIP Verge de Lluc i els primers dies vaig observar tots els espais de la comunitat de petits i la meva mirada va viatjar fins a l'espai Barceló. Vaig parlar amb la mestra de referència d'aquest espai i li vaig comentar que des del meu punt de vista necessitava un canvi d'organització i mobiliari on amb una mirada ens enlluernessin els ulls, és a dir, que tingués forma de taller d'expressió i ella em va dir que pensava el mateix i que podia seguir endavant amb el projecte. Cal destacar un altre aspecte en relació amb la tria de l'espai d'art, doncs, des de fa bastants d'anys tinc bastant d'interès per l'art, tal vegada sigui perquè necessito expressar el que sent a través d'un dibuix o perquè durant aquest moment no tinc altres pensaments i sent molt de plaer. Més endavant, na Maria Antònia Riera em va recomanar llegir el llibre de "Arte y Creatividad en Reggio Emilia" de Veia Vecchi. Després de diversos dies de reflexió i organització d'idees vaig extreure el meu tema: repensar l'espai d'art com un taller d'expressió des de la perspectiva de Reggio Emilia.

Un cop decidit el tema, em van sorgir un seguit de preguntes inicials, les quals m'agradaria poder donar resposta amb aquest treball.

- Què és un taller d'expressió?, quins aspectes inclou?
- Quins aspectes té presents Reggio Emilia en relació amb el taller?
- Com ha d'estar organitzat? Quines característiques ha de tenir?

L'aventura que vull emprendre és a través de la revisió i la recerca bibliogràfica donar a conèixer el concepte de taller d'expressió, la pedagogia de reggiana i mostrar com es realitza una transformació de l'espai d'art. Crec que és important estendre aquests conceptes perquè personalment penso que és un tema que està present i que se'n parla però gairebé els professionals de l'educació no estan formats. A més a més, aquest tema ens brindarà l'oportunitat de poder plasmar tots els coneixements i poder-ho dur a terme al llarg de la meva professió com a mestra, vist que no sempre tenim l'oportunitat i el temps per pensar i reflexionar sobre un espai.

Amb aquest treball m'agradaria poder arribar a totes aquelles persones que treballen com a docents o estan amb contacte amb els infants per tal de crear interès i informar sobre la influència que té l'espai sobre els infants i els adults, així com, quins processos s'han de seguir per repensar un espai i saber perquè és imprescindible donar el mateix valor a l'art que

a altres àrees d'aprenentatge. També, les persones que el llegissin els podria fer reflexionar i pensar sobre les seves idees o els seus coneixements.

## **2. OBJECTIUS**

- Indagar sobre els tallers d'expressió des de la perspectiva de Reggio Emilia  
La finalitat d'aquest objectiu és fer una recerca d'informació per mitjà de diverses fonts per entendre la pedagogia de reggiana i així saber els aspectes a tenir en compte a l'hora de pensar la reorganització de l'espai Barceló. Així com, poder conèixer el perquè es va introduir el taller d'expressió i tots els aspectes que inclou aquest.
- Conèixer les característiques del taller d'un artista i la trajectòria de cada un d'ells  
Aquest objectiu consisteix a fer una recerca exhaustiva per mitjà de diverses fonts i així endinsar-me dins el món de l'art i dels artistes. Em donarà l'oportunitat de conèixer les característiques dels seus tallers i la seva vida i a partir d'això podré extreure idees per dur a terme un croquis de la reorganització de l'espai d'art. A més a més, realitzaré una entrevista a una persona graduada en Belles Arts per tal de tenir una altra perspectiva d'un estudi d'art i poder incloure-ho.
- Dissenyar la reorganització de l'espai Barceló en un taller d'expressió  
A través de la informació adquirida de com és un taller d'expressió a Reggio Emilia, un taller d'un artista i l'entrevista realitzada a una companya especialista en arts visuals, podré fer una anàlisi de l'espai Barceló a través de les fotografies realitzades i a partir d'aquí, fer una barreja entre les diferents idees i reorganitzar l'espai i plasmar-ho a un paper.

## **3. METODOLOGIA DE TREBALL**

### **3.1. Contextualització del centre: infants, famílies i docents**

El CEIP Verge de Lluc és un centre públic situat a un barri de la ciutat de Palma. Aquest es troba a un entorn urbà amb diversos habitatges de protecció oficial i un alt índex d'exclusió social.

Respecte a les característiques dels infants que assisteixen al centre, cal ressaltar que un terç presenta diversitat funcional. A més a més, trobem un 34,48% d'alumnes que vénen de diferents indrets del món, en concret hi ha divuit nacionalitats. Els altres alumnes de nacionalitat espanyola, entre aquests trobem que un 14,41% són d'ètnia gitana i un 19,65% de procedència estrangera. El fet de tenir aquesta diversitat d'alumnat i que gran part d'aquests prové d'entorns desfavorits i que estan en situacions de vulnerabilitat social, l'escola ha de tenir en compte altres aspectes a més de garantir el seu benestar i l'aprenentatge dels infants com són les dificultats socioeconòmiques de les famílies, les barreres idiomàtiques i culturals, la inestabilitat en els contextos familiars i que molts d'infants no han estat escolaritzats a l'etapa de 0-3 anys.

Les famílies per venir aquí des del seu lloc d'origen han hagut de deixar les experiències viscudes, les històries construïdes, la seva família, en general, la seva vida. Això provoca un sentiment de tristesa i angoixa, ja que aquí no tenen aquest suport que possiblement tenien allà, doncs, a l'escola es reflecteix aquesta motxilla carregada que sosté cada infant. Per això, l'escola es fonamenta en:

- El benestar per aprendre de manera significativa, o sigui, que els infants puguin construir relacions afectives, es sentin estimats, valorats i acceptats.
- Cuidar la seva mirada cap a la infància i reconèixer a cada infant. Els mestres i les mestres han de cercar el punt positiu i vertader de cada infant.
- La presència conscient i activa de l'adult. La presència de l'adult és clau pel benestar de l'infant. Ha de presentar una actitud viva i positiva, que doni seguretat i confiança, contenció, acompanyament, respecti els interessos i els ritmes de cada infant i no cercar que les produccions siguin les esperades pel mestre o la mestra.
- Aprendre i viure van de la mà. Els mestres i les mestres creen contextos i propostes significatives, properes i útils per dur a terme al llarg de la seva vida. Donar-li sentit a tot el que realitzen a l'escola és imprescindible per aconseguir èxits acadèmics.
- S'aprèn a través del joc i la creativitat. El joc sorgeix de l'activitat autònoma on s'adquireixen aprenentatges psicomotors, afectius, socials i cognitius i és important que el joc s'integri perquè desenvolupa i fomenta la curiositat.
- Ritual de tendresa. Durant el dia a dia tenen moments per parlar, expressar allò que senten i xerrar de valors humans com l'empatia, el respecte, la diferència, la igualtat, etc.



- Comunicació i vincle amb la comunitat educativa. L'escola treballa de manera conjunta amb altres entitats.

L'escola s'organitza en tres comunitats: petits, mitjans i grans. Cada grup s'organitza en tres grups d'edats heterogènies de manera que quedin equilibrats. La seva metodologia innovadora consisteix a treballar per espais d'aprenentatge que fomenten la feina espontània entre els iguals. Cada espai té un mestre responsable i a la comunitat de petits i petites els infants trien lliurement on volen anar, en canvi, a les comunitats de mitjans i grans cada dia fan rotació. (Claustre de mestres del CEIP Verge de Lluç, 2018)

### 3.2. Procediment

Quant a la recerca bibliogràfica sobre el tema del treball vaig utilitzar diferents estratègies per a dur-la a terme.

En primer lloc, un dia a l'escola, vaig parlar amb la meva tutora de pràctiques del tema que volia fer i em va recomanar un llibre que em serviria per obtenir molta informació abans de començar la fonamentació teòrica. Després vaig cercar altres títols de llibres sobre el taller d'expressió a Reggio Emilia a través de les xarxes.

En segon lloc, vaig cercar articles de la revista "In-fàn-ci-a" des de la pàgina web de Rosa Sensat per complementar la fonamentació teòrica per tal de saber tots els aspectes que englobava el taller d'expressió a Reggio Emilia i que s'havien de tenir en compte a l'hora de crear-ne un.

En tercer lloc, vaig cercar a través de diverses pàgines webs molta informació sobre els artistes i els seus tallers per tal d'obtenir suficient informació per transformar l'espai Barceló, com també vaig cercar per la pàgina de Pinterest on vaig trobar moltes imatges reals que serien útils i em servirien per inspirar-me i construir el meu propi disseny.

Per començar a trobar informació, vaig haver d'utilitzar diverses paraules clau que són: taller d'expressió, tallerista, Reggio Emilia, tallers d'artistes i transformació. Una vegada obtinguda tota la informació, vaig fer una selecció dels aspectes que trobava més rellevants i els vaig organitzar en diferents carpetes per tal de poder ubicar-los amb més facilitat, com

també, vaig fer un document on posava els enllaços de les pàgines webs que em servien i m'interessaven. Així doncs, un cop organitzada la informació, va ser el moment de començar a redactar de manera coherent i donant sentit al tema afegint evidències en forma de cites.

En quart lloc, a l'hora de fer el disseny vaig haver de fer una recerca per trobar una pàgina on pogués fer plànols i que no fos molt difícil i tampoc que em dugués un cost econòmic. Després de cercar i cercar, vaig trobar la pàgina web anomenada "HomeByMe" i vaig començar a fer el disseny de l'espai en línia. Una vegada estava fet, el posava a un document i afegia aquells materials que no trobava a la pàgina, ja que aquesta estava pensada únicament per construir cases. Per tant, posava les imatges de Pinterest i d'altres fonts al document, les retallava i les ubicava al lloc que havia acordat anteriorment.

Cal destacar que aquest treball de fi de grau es va haver de canviar a causa de la Covid-19 que ens va fer estar confinats durant molts de dies, no podíem anar a l'escola i no podíem accedir a cap biblioteca. La qual cosa, vam haver de canviar el format i convertir-se en un TFG de recerca bibliogràfica amb una part de disseny fora implantar-se a l'escola.

### 3.3. Instruments i recursos

Per tal d'obtenir idees i tenir una altra visió de com ha de ser un taller d'expressió vaig realitzar una entrevista a una al·lota del meu poble que ha estudiat Belles Arts i que actualment exerceix com artista. (vegeu annex XII)

També, per poder saber l'organització de l'espai Barceló durant el meu període de pràctiques vaig fer diverses fotografies d'aquest espai. A més a més, per conèixer en detall tot el que hi havia als mobles, les capses i el funcionament de l'espai vaig parlar amb na Maria Àngels que era la responsable de l'espai i em va enviar la programació i també em va explicar diverses coses a través de missatges de veu.

En referència a l'elaboració dels plànols, vaig parlar amb la directora del centre per si em proporcionava les mides de l'espai Barceló per poder fer-ho el més real possible.

Per poder elaborar la contextualització del centre vaig consultar el Projecte Educatiu de Centre (PEC) del CEIP Verge de Lluc.

## **4. FONAMENTACIÓ TEÒRICA**

### **4.1. EL SENTIT DEL TALLER D'EXPRESSIONI DES DE LA PERSPECTIVA DE REGGIO EMILIA**

#### 4.1.1. Pedagogia reggiana amb connexió amb el taller d'expressió

Segons Vecchi (2013) Loris Malaguzzi fou mestre, pedagog i el primer director de les escoles municipals d'educació infantil de Reggio Emilia que va lluitar per aconseguir una educació de qualitat, que promovia el valor de les peculiaritats de cada infant, el respecte i l'escolta. A més, ell pensava amb una escola agradable i amb la idea d'introduir la cultura del taller i perquè això es fes realitat s'havien de tenir presents diverses característiques de la pedagogia reggiana com són l'estètica, l'observació i la documentació i la creativitat.

##### 4.1.1.1. Estètica

L'estètica no només fa referència al taller sinó també a l'espai, el mobiliari, els processos d'observació i documentació que formen part de la segona pell on reflecteixen les vivències, les creacions i els aprenentatges de les persones que habiten l'escola. (Malaguzzi, 2001; Vecchi, 2013)

S'han de tenir en compte una sèrie de conceptes per apropar els infants al concepte d'estètica i bellesa: l'espai ha de ser acollidor, harmoniós i comunicatiu i ha de posseir llum natural, colors neutres i sobretot, s'ha de cuidar i estimar. La presentació de les propostes ha de ser acurada i sorprenent, és a dir, que generi emocions i reptes. Les joguines han de ser de colors poc cridaners i elaborades a través de components naturals, és més, si els adults transmeten encant i cura per aquestes ho contagiaran als infants i aquests tindran el mateix afecte i el seu joc serà diferent. D'aquesta manera s'ofereix un context acollidor i respectuós capaç de desenvolupar el sentit estètic. (Vecchi, 2013; Equip de mestres de l'escola bressol municipal Baldufa, 2013 & Ferro, 2012)

Els infants tenen dret a créixer en ambients i espais cuidats, agradables: l'educació no pot eludir aquest deure i aquesta responsabilitat. L'atenció a la dimensió estètica és un mètode pedagògic que dona òptims resultats, atès que la recerca de la bellesa també pertany als processos autònoms de pensament dels infants. (Vecchi, 2013 citat per Hoyuelos, 2013, p.7)

La dimensió estètica és la capacitat que té l'ésser humà per interrelacionar els elements del seu voltant que es troben separats. Aquesta desperta la sensibilitat, l'empatia, la racionalitat, l'expressivitat, la imaginació i la llibertat, així com, fomenta la qualitat de les relacions amb el món. Com afirma Malaguzzi (s.d.) citat per Hoyuelos (2004), “debemos ser capaces de ver las relaciones antes que los terminos relacionados” (p.4). Cal destacar que l'estètica provoca en la mirada dels adults una altra forma de veure les produccions finals dels infants tant siguin dibuixos com escultures, és a dir, tenen present l'originalitat i delicadesa que resulta difícil trobar en altres espais d'aprenentatge. (Vecchi, 2013; Hoyuelos, 2006)

Els individus poden trobar l'estètica a les obres d'art com també en la vida quotidiana atès que forma part de la naturalesa pel fet que es troba en la majoria dels objectes. En aquests se'ls atribueix una importància que depèn del gust que sentin quan s'utilitzen. Per altra banda, quan l'estètica tan sols està relacionada amb el taller i la tallerista no té prou força per activar l'aprenentatge per això és imprescindible que es presenti un ventall de possibilitats així els infants podran expressar la pluralitat de llenguatges i d'aquesta manera no es limitarà l'adquisició dels aprenentatges. (Vecchi, 2013; Margarit, s.d.)

Tal com afirma Malaguzzi (s.d.) els infants duen dintre l'anomenada vibració estètica que té la funció d'ajudar a posar nom a allò que veuen i a descobrir com afecta el plaer en el seu cos i en el dels altres, o sigui, quan es sent gust per alguna cosa que agrada. Així mateix, els infants per sentir plaer han de realitzar projectes creatius i significatius a la seva vida. Així doncs, la seducció estètica no es dona en qualsevol moment sinó quan realitzen aventures que surten de les rutines habituals. (Hoyuelos, 2001)

Quan parlem d'estètica cal ressaltar el concepte de bellesa. Aquesta és innata, connecta el “jo” amb l'exterior i els individus la tenen present de manera inconscient. Aquesta es troba arreu del món però per entendre-la abans s'ha de conèixer el sentit estètic. Tal com afirma Rodríguez (2012), “no se trata de generar belleza porque sí, sino de entender que la belleza es un derecho fundamental del ser humano y que afecta a su estado de ánimo y a su psicología.” (par. 21)

La societat actual és superficial vist que estableixen un patró únic que han de seguir per realitzar qualsevol acció, per tant, d'aquesta manera es devalua la bellesa perquè automàticament s'exigeix a les persones a ser iguals i no se'ls deixa decidir. Tal com afirma Vecchi (2013), “la cultura dominante en la actualidad menosprecia con demasiada frecuencia

esta aspiración a la belleza y al encanto, subestimando las significativas repercusiones psicológicas y sociales de tal actitud” (p. 64). Respecte als estàndards de bellesa, cal tenir en compte que es van modificant i canviant al llarg de la nostra vida segons la cultura, l'època, les creences, el pensament i el context social. (Margarit, s.d.)

El fet que la bellesa sovint es troba infravalorada, tal vegada pot ser per falta d'interès o bé pels prejudicis que té la societat cap a les persones que posseeixen una sensibilitat cap a les coses belles, per aquest motiu, és important fer-la visible a les aules i realitzar una investigació com també conservar-la perquè és capaç de treure el millor de cada persona (Vecchi, 2013; Margarit, s.d.). Per això, Zoja (2007) ens aconsella que “quienes no sean capaces de ver la belleza que se pierde para siempre no pueden llegar al corazón de la injusticia y, en consecuencia, carecen de conciencia necesaria para enfrentarse a ella.” (Vecchi, 2013, p. 81)

Cal recordar que el sentit estètic no es troba únicament dins el món artístic, sinó a altres àrees de coneixement com les matemàtiques i la química, com també, a actes independents de l'àmbit escolar com les manifestacions, els esdeveniments esportius, etc. Aquest transforma la seva funció i es converteix amb un mètode d'investigació i un lloc de vivències (Vecchi, 2013; Margarit, s.d.). Tal com afirma Ibíd (s.d.), “la educación estética debe ser integral, procurando hacer sentir la parte bella de cada actividad, de cada asignatura” (p.52).

Segons Vecchi (2013) l'any 2007 es va realitzar una conferència dirigida pel professor Mauro Ceruti a Reggio Emilia que va parlar de dos conceptes connectats entre si, l'estètica i l'epistemologia. Convé ressaltar que l'epistemologia és la ciència que analitza les actituds desenvolupades en relació amb la intel·ligència. Per altra banda, aquest autor va explicar que quan es parla d'art, el nostre pensament no ha d'imaginar-se un museu, ja que es perdria l'estètica i a la vegada l'epistemologia. Per tant, no s'ha de deixar pel camí l'estètica perquè aquesta treu la part més tendra de cada individu. Com assenyala Ceruti (2007), “estética significa cuidar nuestra sensibilidad hacia las relaciones.” (Vecchi, 2013, p.69)

En definitiva, l'estètica ajudarà a construir ciutadans justos, capaços de posar-se al lloc de l'altre, de desenvolupar les seves potencialitats i ajudarà a respectar les diferents maneres de mirar i d'entendre el món. (Margarit, s.d.)

#### 4.1.1.2. L'observació i la documentació

Segons Vecchi (2013), la continuïtat i el progrés del taller d'expressió es va originar quan va aparèixer la documentació i observació, doncs, les mestres i les talleristes van haver de reemplaçar l'atenció personalitzada per una atenció més globalitzada per tal d'arribar a altres ulls, i no només els de la família. Encara que aquesta va servir per donar a conèixer aspectes dels seus fills i les seves filles que es trobaven amagats. Cal destacar que els pedagogs, els mestres i les talleristes són els encarregats i encarregades de documentar, per això es transformen en investigadors i observadors dels infants. Així mateix, han de tenir en compte la seva localització dins l'espai per tal de no limitar la seva visió, ja que no tindran l'oportunitat d'observar els diversos usos del material i les propostes. Certament quan es decideix documentar és imprescindible analitzar els processos d'aprenentatge i realitzar-la amb tot el grup de mestres per aportar diferents interpretacions, mirades, opinions, explicacions del que s'ha vist i contrarestar idees, com també, lligar tots els coneixements i totes les reflexions per atorgar sentit a la història, malgrat tot el material tingui el mateix valor sense deixar de banda tot el context. També cal ressaltar que les talleristes són les primeres a realitzar la documentació a Reggio Emilia i són les que s'encarreguen de triar el tipus d'imatge, la lletra i el fons. Tot seguit, recomanen que la documentació perquè sigui de qualitat, els plafons s'han de localitzar a un espai acurat i estètic, en concret, damunt taulons de fusta, suro, metacrilat i en cap cas directament a la paret. (Vecchi, 2013; Davoli, 2008)

Per una banda, abans de parlar del terme documentació cal fer èmfasi a l'observació, atès que és una eina que forma part de la documentació i a través d'ella es pot conèixer l'estadi evolutiu, les relacions amb els companys, el tipus de joc i tot allò que és capaç de saber fer cada infant i fins on pot arribar. Les mestres quan decideixen realitzar una observació han de tenir present que tot allò que vegin no és una veritat absoluta sinó que depèn de les expectatives, el tipus de preguntes que s'han formulat i l'estat emocional dels docents i els infants. Així com, les preguntes que s'han recollit abans d'observar han d'estar relacionades amb l'objectiu establert i no poden tenir una estructura tancada, és a dir, han de permetre anotar accions que no estaven previstes per això és necessari que les persones encarregades d'observar tinguin en compte que la situació pot variar i hauran de tenir les eines necessàries per afrontar qualsevol acció sorprenent. Tal com afirma Davoli (2008), "observar és un verb actiu, és un acte creatiu que recareix la nostra interpretació. Per això, observar implica pensa de nou, pensar sense prejudicis" (p.14).

Per altra banda, cal saber que és la documentació i quins aspectes inclou. Aquesta consisteix a narrar i explicar les vivències i els processos d'aprenentatge, és a dir, reflecteix tot allò que van construir els infants al llarg del curs. Documentar i observar i interpretar són eines que ajuden a repensar i reflexionar sobre el model pedagògic de l'escola i a auto avaluar la tasca del docent. En aquest procés hi participen els mateixos mestres i infants i es realitza al mateix temps que l'experiència per no oblidar cap detall. (Davoli, 2008)

Cal destacar que abans de documentar s'ha de practicar l'escolta activa per poder entendre les actuacions dels infants. Com expressa Hoyuelos (2007) escoltar significa "estar atent, amb tots els sentits, a reconèixer tots els llenguatges de la infància en la seva relació amb el món" (p.1). A més a més, s'han de realitzar diverses preguntes que seran el punt de partida per començar a documentar, com per exemple, a qui va dirigida?, què es vol aconseguir?, quin tipus de documentació vull realitzar?, quin tipus d'eina utilitzaré?, i quin serà el meu objectiu? (Davoli, 2008; Hoyuelos, 2007)

Respecte als instruments o eines més habituals i eficients per documentar els processos grupals i individuals dels infants són les notes curtes seguidament d'un dibuix representant la situació. Més endavant, les escoles de Reggio Emilia van crear un instrument per observar altres aspectes que s'anomenava pista d'observació que consistia a detallar un conjunt de normes i plànols des de diferents punts de vista enfocant l'atenció a diferents accions que duen a terme els infants utilitzant argila o dibuixant, com per exemple, una mestra s'encarregava d'observar els gestos dels infants i una altra el llenguatge verbal. Encara que Malaguzzi (s.d.) considerava el diari com una eina imprescindible per documentar i servia com a mitjà d'entrenament per les mestres. Aquest havia d'estar col·locat a un punt visible perquè tothom el pogués mirar. A més, el seu objectiu era recollir tots els records de les persones que habitaven l'escola per això convidava a les famílies a fer un escrit i al personal no docent. Tot seguit, trobem altres models com les microhistòries que recullen paraules significatives dels infants a través de fotografies i gravacions. Més endavant, es va introduir una nova estructura documental anomenada quadern d'estudi i investigació que combinava el llenguatge visual i el verbal que permetia arribar a més persones i obtenir diversos punts de vista i opinions. (Vecchi, 2013)

Com afirma Vecchi (2013) les altres eines que es fan servir són les fotografies i les gravacions. Així mateix, durant el decenni de 1990 utilitzaven les gravacions únicament com a eina d'estudi. Després d'haver observat els vídeos es van adonar que es veien les accions

més detallades, doncs, van decidir introduir la càmera al seu dia a dia. A través d'aquesta es poden captar moments des de diferents angles i plànols així permet veure les peculiaritats ocultes dels infants, actualment és l'eina més utilitzada. Per altra banda, les imatges mostren un moment únic, tal vegada es tornarà a repetir però no de la mateixa manera i l'infant que hi surti no serà el mateix perquè la seva evolució i el seu creixement van molt de pressa. Tal com diu Hoyuelos (2012), "cada imatge ha de narrar un esdeveniment concret" (p.10).

Les principals funcions de la documentació són donar visibilitat a les mestres, a l'escola i els infants. A més a més, permet construir identitats, comunicar-se amb l'exterior, convida a afrontar fets poc habituals en el seu dia a dia i a crear una connexió entre l'autor i l'espectador com si fos una obra teatral. Aquesta relata el temps, és a dir, poden ser projectes de dies, mesos, anys o fins i tot, històries que no han acabat i que potser continuen més endavant. (Vecchi, 2013; Davoli, 2008)

Durant els darrers anys, els infants han vist els recursos que utilitzaven les mestres per documentar, per tant, ells s'han convertit en especialistes per captar imatges dels seus companys a través d'una càmera. Per altra banda, s'han adonat que documentar mitjançant una exposició permet un ventall de possibilitats per entendre el que es vol comunicar, ja que s'inclouen ordinadors, vídeos, imatges, escrits i està distribuït en microespais on cada un narra i s'enllaça amb els altres. (Vecchi, 2013)

#### 4.1.1.3. La creativitat

La creativitat significa crear i descobrir continguts nous, resoldre conflictes i prendre decisions mitjançant la imaginació i el plaer estètic. Aquesta té a veure amb aquells elements que atreuen l'atenció i per entendre'ls s'ha de realitzar una investigació per descobrir quin és el seu aspecte i quina és la seva funció, a més a més, no es troba únicament a l'àmbit artístic sinó que s'endinsa a altres àrees de coneixement. (Malaguzzi, 2001)

Aquesta és una capacitat innata que serveix per entendre i comprendre les relacions i connexions entre les coses que ens envolten. Així mateix, no tots la desperten amb el mateix nivell atès que no s'ofereixen contextos que transportin a formular hipòtesis i contenguin estímuls suficients, per aquest motiu sovint és invisible. Com assenyala Rodari (1979), "si una sociedad basada en el mito de la productividad sólo tiene necesidad de hombres mutilados-fieles ejecutores, diligentes reproductores, dóciles instrumentos sin voluntad-



quiere decir que está mal hecha. Para cambiarla son necesarios hombres creativos, que sepan usar su imaginación.” (Vecchi, 2013, pp.192-193)

La societat pensa que els infants són més creatius però no és així, sinó que ells estan oberts a rebre noves idees, diverses opinions i canviar els seus gustos. (Vecchi, 2013)

Cal ressaltar que el contacte social ajuda a desenvolupar la creativitat mitjançant la interacció i les aportacions dels altres, per tant, els infants poden captar idees dels companys i crear les seves pròpies produccions connectant els seus aprenentatges amb els adquirits o descoberts. (Fàbregas, 2017)

Segons Davoli (2015), l'ésser humà necessita realitzar activitats durant tota la seva vida, o sigui, necessita ser creatiu per tenir eines suficients per decidir per si mateix el camí que vol emprendre. Les eines que ha d'entrenar i cuidar estan lligades amb els processos cognitius i emocionals que són pensar, reflexionar, observar, generar preguntes, cercar solucions, construir un objecte a partir de noves idees, ganes d'aprendre, capacitat d'innovar i transformar, com també, aconseguir generar una connexió entre els seus propis coneixements i ser capaç d'imaginar-se una situació en forma d'imatge en el seu pensament. Com assenyala Bruner (1988), “la creativitat s'expressa en l'habilitat i en l'actitud per intuir de manera immediata possibles relacions formals, fins i tot abans de saber-les demostrar en un horitzó lògic.” (Davoli, 2017, p. 10)

Cal destacar que els docents juguen un paper essencial perquè la creativitat sigui visible en els infants. Aquests s'han d'encarregar d'observar, valorar el procés de creació envers el producte, no donar solucions quan els infants no demanen ajuda i deixar de banda la frase “molt bé”. Com diu Saló (2015), “els molt bé sovint no actuen només sobre qui van adreçats sinó que la resta de companys els condiciona a copiar l'actitud, l'acció o l'obra del que rep el “molt bé” (p.19).

Les mestres quan preparen les propostes artístiques i musicals han de tenir present la llibertat, ja que està lligada amb la creativitat, o sigui, quan els infants tenen el poder de descobrir, experimentar, explorar, tocar i interpretar sense seguir un model tenen més oportunitats per desenvolupar totes les àrees del coneixement. A més a més, quan es pensa amb un infant diferent i únic també s'ha de reflectir en les seves creacions així que no se'ls ha d'obligar a fer les mateixes produccions quan cada un d'ells té un interès diferent. Tal com afirma Fàbregas (2017), “hem de mirar tota la vida a través dels ulls d'un nen” (p.24). També, cal tenir en compte el temps perquè juga un paper important quan es parla de creativitat. Així

doncs, els infants necessiten temps per organitzar el pensament, mirar, observar, entendre i crear. (Fàbregas, 2017)

L'espai d'art és el lloc més idoni per desenvolupar la creativitat. En aquest no hi ha coses que estan bé o malament sinó que hi ha una diversitat d'ulls que miren des de diferents perspectives i gustos. A més, dins aquest els infants poden descobrir que no hi ha un únic patró a seguir per realitzar una cosa perquè cada persona dóna prioritat a una cosa o a l'altre i posseeix una visió particular del món, per tant, la diferència serveix com a factor enriquidor. (Fàbregas, 2017)

Des de l'escoleta s'ha d'apropar els infants a les arts plàstiques perquè puguin experimentar i descobrir la pluralitat de llenguatges que ens ofereix l'art. El desenvolupament de la creativitat es pot realitzar a través de la utilització de diferents tècniques i l'observació d'obres d'artistes. Cal ressaltar que al dia a dia sempre hi ha un moment de grup, en aquest la pot aprofitar per fer preguntes relacionades amb l'art. D'aquesta manera es dóna veu als infants i poden expressar les seves opinions i crear la resposta pròpia i així es desperta el seu món interior creatiu que pot ser un mitjà per conèixer-se millor a si mateix i als altres. (Fàbregas, 2017)

## **4.2. APORTACIÓ DEL TALLER A L'EDUCACIÓ**

### **4.2.1. Aproximació al concepte de taller**

Ara que ja tenim clara i definida la pedagogia de Reggio Emilia, cal fer una revisió del taller d'expressió i els components que formen part d'aquest.

A finals de l'any 1960, Malguzzi va decidir introduir la idea del taller a cada escola per rompre amb els esquemes de l'educació tradicional, treure la part sensible de cada individu i deixar de banda els estereotips a fi de crear sorpreses i preguntes entre els membres de la comunitat educativa. Cal destacar que el taller es troba a les escoletes i a les escoles però hi ha un aspecte que les fa diferents, al primer cicle 0-3 anys no hi ha la figura de la tallerista a causa del gran cost que comporta tenir una especialista en arts visuals. (Vecchi, 2013; Hoyuelos, 2006)

Segons Vecchi (2013) i Hoyuelos (2006) el taller neix per oferir als infants l'oportunitat de poder expressar la diversitat de llenguatges i crear relacions entre aquests mitjançant el procés d'elaboració d'una obra d'art, com també conèixer i descobrir tècniques i altres materials. Com assenyala Galimberti (2008), “los talleres pueden y deben hacer que las técnicas se conviertan en lenguajes, que la capacidad de ejecutar una técnica debe desarrollarse en el contexto de un significado más amplio y más complejo.” (Vecchi, 2013, p.95)

Cal ressaltar que, l'expressió ha de ser un aspecte que s'ha de valorar perquè fa la funció de treure o representar les nostres emocions que són necessàries per poder entendre l'art (Hoyuelos, 2006). A més a més, Dewey (1949) esmenta que l'expressió ha d'estar lligada amb l'experiència que es construeix quan l'infant entra en contacte directe amb l'art però perquè aquesta es consolidi ha d'anar acompanyada d'un altre factor. Com afirma Hoyuelos (2006), “toda experiencia comienza con una impulsión, entendida como un movimiento en todo el organismo” (p.5).

Així com, és un lloc on els infants poden descobrir, experimentar, investigar, mirar, estimar les produccions, conversar, transformar el pensament en símbols, aprendre, pensar, comunicar, construir coses noves, manipular i sobretot permet trobar-se, escoltar-se i conèixer-se a si mateix. Com assenyala l'escola infantil Egunsenti (2007), “el taller possibilita trobar en els nens i en nosaltres mateixos iniciatives per dubtar dels nostres conceptes més aferrats, aquelles veritats que ens encotillen” (p.22).

Per altra banda, cal destacar que serà un mitjà que ajudarà a difondre la pedagogia de Reggio Emilia amb més facilitat a altres llocs del món amb la intenció de canviar el pensament de la societat actual sense referir-se únicament a l'àmbit escolar. Com opina Nussbaum (2010) citat per Vecchi (2013) sobre el tipus de ciutadans que posseeix la nostra societat:

Jóvenes programados 'for profit' a los cuales nunca rozan incertidumbres, ambigüedades y retos innatos al pensamiento crítico y la representación artística, están condenados a convertirse en malos ciudadanos de su propio país y, todavía peor, malos ciudadanos del mundo. Porque solo la empatía, la imaginación y el análisis sin prejuicios pueden empujar más allá de los límites a la subordinación del pensamiento dominante o de la autoridad construida. (p.277)

Els processos d'aprenentatge que es duen a terme dins el taller no es poden separar en àrees de coneixement sinó que el context, l'àmbit cognitiu, relacional i emocional han d'estar connectats entre si, així i tot aquest espai s'ha de cuidar i s'han de mantenir vives les emocions com la sorpresa i l'alegria. Com va emmarcar Malaguzzi (s.d.) a l'escola Diana: "res sense alegria" (Hoyuelos, 2013, p.7). En relació amb l'altra emoció que s'ha de conservar, cal destacar que està present a les propostes, a la vida i dins el taller.

La seva introducció ha provocat a les mestres una barreja de sensacions que les ha transportat a incloure en el seu vocabulari noves paraules com creativitat, bellesa o diversitat. A més, poden observar actituds i accions d'aquells infants que a altres contextos no es percebien, i ara que han despertat s'estenen a altres espais de l'escola. (Vecchi, 2013)

La manera de treballar és mitjançant la presentació de propostes que incitin i la realització de projectes a partir dels interessos dels infants o les idees de les mestres. Aquestes sempre prioritzen les idees dels infants perquè han pogut comprovar que són les que tenen més èxit. Un altre aspecte que cal recordar és la relació que té el taller d'expressió amb els artistes, aquests ensenyen les seves obres per apropar als infants al món de l'art, que és un aprenentatge que mai s'ha tingut present i és necessari per a la formació dels infants perquè tinguin eines suficients per enfrontar-se a un món en continu canvi. (Vecchi, 2013, *Inspirados en Reggio Emilia*, 2019 & Díez, 2013)

Cal destacar que Loris Malaguzzi sempre havia presentat certa fascinació pel dibuix infantil. Així mateix, es va adonar que el taller d'expressió seria el lloc idoni per observar el procés d'elaboració i el resultat d'aquests. Ell va esmentar que el dibuix seria una eina on els infants podrien reflectir la seva manera de ser i actuar, és a dir, brindar una oportunitat als espectadors de poder conèixer-los sense haver d'emprar la paraula. Així doncs, els mestres juntament amb les talleristes de les escoles de Reggio Emilia van començar a realitzar una investigació exhaustiva dels dibuixos dels infants perquè van percebre que a part de conèixer com eren també podien saber a quin estadi evolutiu es trobaven i com es sentien (Hoyuelos, 2006).

Actualment a les escoles de Reggio Emilia pensen que la paraula "taller" és inadequada però la segueixen utilitzant per distingir-ho dels laboratoris tradicionals, ja que en aquests no es

donava prou importància a l'estètica, les propostes presentades eren pobres i valoraven més el producte que el procés d'elaboració. (Vecchi, 2013)

#### 4.2.2. Els llenguatges poètic o expressius

L'escola ha de donar l'oportunitat als infants d'expressar-se a través de diferents canals. Loris Malaguzzi durant tots els anys que es va dedicar a l'educació va observar que els infants posseïen diverses maneres de pensar, conèixer-se i expressar-se, fent referència als llenguatges expressius o poètics. Aquests són innats de l'ésser humà, per això és important que des del primer any de vida formin part del seu dia a dia, ja que poden arribar més enllà del que es pensa. Ell volia trencar amb el model tradicional que consistia a separar els llenguatges en diferents àrees de coneixement. Per una banda parla del terme 'llenguatge' que està lligat al pensament perquè a través d'aquest organitzen les idees, resolten els conflictes i creen conceptes. Per altra banda, parlen de 'llenguatges' quan es refereixen a la comunicació no verbal, és a dir, la comunicació gestual, musical, plàstica, corporal, lògic-matemàtica, científica, etc. Així com, es pot observar que els múltiples llenguatges estan relacionats amb les emocions i el pensament (Vecchi, 2013; De Puig & Sàtiro, 2000). Segons Giudici (2006) la pedagogia reggiana defineix els llenguatges de la següent manera: “cuando hablamos de lenguajes, nos referimos a las distintas maneras en que los niños (seres humanos) representan, comunican i expresan su pensamiento por diferentes medios y sistemas simbólicos; los lenguajes por tanto, son fuentes u orígenes de conocimiento.” (Vecchi, 2013, p.63)

Per aconseguir aprendre un llenguatge sovint s'ha d'oferir un context per poder practicar-ho i això mateix succeeix amb el llenguatge artístic, per tant, és fonamental que l'escola valori el ventall d'aprenentatges que pot oferir l'art i deixar de donar prioritat únicament al llenguatge verbal i escrit. (Vecchi, 2013). Cal ressaltar que quan no s'utilitza el dibuix per comunicar, en conseqüència pot manifestar-se la “memòria orgànica” que consisteix a recordar els esdeveniments passats. Així doncs, segons Tedó (2015) és necessari valorar la part artística de cada infant perquè poden despertar un llenguatge propi anomenat “formulació”. Com ho defineix Martínez (s.d.):

És un codi universal i que es manifesta amb signes i imatges inscrits en els nostres traços a partir de dos moviments bàsics de l'infant: el gargot, producte d'un

incipient moviment rotacional, i el puntejat, que ve de l'impacte reiterat d'una punta [bolígraf o llapis] sobre una superfície. Aquestes manifestacions són el resultat d'un procés natural de creació en què es respecta la singularitat de cadascú. (par. 10)

Altrament, l'exposició dels 100 llenguatges dels infants es va realitzar per visibilitzar la importància dels llenguatges i les diferents maneres que tenen els infants per interpretar el món i les seves idees (Vecchi, 2013). Tal com afirma Malaguzzi (1970) amb el poema que va dedicar a tots els infants.

L'infant  
és fet de cent.  
L'infant té  
cent llengües  
cent mans  
cent pensaments  
cent maneres de pensar  
de jugar i de parlar  
cent, sempre cent  
maneres d'escoltar  
de sorprendre, d'estimar  
cent alegries  
per cantar i comprendre  
cent maneres  
de descobrir  
cent maneres  
d'inventar  
cent maneres  
de somiar.  
L'infant té  
cent llengües  
(i encara cent, i cent, i cent)  
però li'n roben noranta-nou.  
L'escola i la cultura  
li separen el cap del cos.

Li diuen:  
de pensar sense mans  
de fer sense cap  
d'escoltar i de no parlar  
de comprendre sense joia  
d'estimar i sorprendre's  
només per Pasqua i per Nadal.  
Li diuen:  
de descobrir el món que ja existeix  
i de cent  
li'n roben noranta-nou.  
Li diuen  
que el joc i la feina,  
la realitat i la fantasia,  
la ciència i la imaginació,  
el cel i la terra,  
la raó i els somnis,  
són coses  
que no van plegades.  
Li diuen en definitiva  
que el cent no existeix.  
L'infant diu:  
Però el cent existeix.

Loris Malaguzzi. (Vives, 2015, p.49)

Els docents han de reconèixer que l'alfabetització no pot exigir que s'adquireixi abans dels sis anys perquè els infants quan neixen no estan al mateix nivell que els adults, ja que encara han de passar per diverses fases. En efecte, l'alfabetització no és fonamental pel desenvolupament dels infants en la primera infància, aquests necessiten aprendre a través de l'experiència i el joc connectant amb els llenguatges. Això mateix succeeix amb els adults que la majoria dels anys de formació s'ha impartit mitjançant la paraula, per tant, aquesta és necessària en la seva vida perquè no se'ls ha ensenyat altres vies de comunicació i si no la poden utilitzar, no presenten altra cap habilitat (Hoyuelos, 2006). Cal destacar que a partir del llenguatge de la paraula sorgeix el llenguatge de la no paraula mitjançant les accions que realitzen els infants, tal com afirma Malaguzzi (s.d.), "el significado lingüístico de las palabras viene condicionado por las experiencias extralingüísticas. El lenguaje de los garabatos, debe ser apreciado porque es ya un lenguaje: son palabras y frases que el niño pronuncia -tempramente- sobre papel." (Hoyuelos, 2006, p.153)

Segons Davoli (2015) arriba un moment que els infants comprenen i controlen la diversitat de llenguatges que poden fer servir i comencen a entendre que aporta cada material sense haver après un mètode determinat.

Cal ressaltar el paper de les famílies en relació amb el desenvolupament del llenguatge artístic a casa. Se'ls ha d'ensenyar estratègies i esbrinar si tenen recursos suficients per fomentar aquests aprenentatges i si no és així proporcionar-los. A més a més, una altra idea és que les famílies acompanyin els seus infants a veure obres i exposicions artístiques per fomentar els múltiples llenguatges a través de l'observació i l'experiència. Per tant, es pot observar que els llenguatges es poden descobrir i despertar encara que no formis part de la comunitat educativa, i no tan sols es limita al taller sinó que és possible a altres contextos. (Vives, 2015)

#### 4.2.3. El paper de la tallerista

Un cop tenim clar el concepte de taller, cal recordar qui s'encarrega d'aquest, com es va introduir i conèixer quines funcions té dins la comunitat educativa.

El 1966, Loris Malaguzzi decideix crear la figura de tallerista que es tracta d'una professional formada amb Belles Arts però sense formació en l'àmbit educatiu. A principis de l'any 1970, encara no es donava prou importància al taller i es podia comprovar amb el salari que tenia la



tallerista i la funció que ocupava, és a dir, la d'ajudant. Més endavant, l'any 1972 va començar a formar part del reglament de les escoles ocupant el mateix lloc que les mestres i la figura d'ajudant va desaparèixer (Vecchi, 2013; Hoyuelos, 2006). Més endavant, l'accés a la professió s'havia de fer mitjançant una oposició i va ser quan es van començar a incorporar figures masculines dins les aules, com també, va posar el nom de tallerista.

Durant el període d'ingrés van succeir diversos enfrontaments entre els docents a causa de la novetat i els dubtes perquè de manera inconscient sabien que el paper de la tallerista seria un mitjà de transformació i així va ser (Vecchi, 2013).

La situació econòmica a tots els països no sempre és positiva, per tant, en moltes ocasions la figura de la tallerista s'aguantava entre fils perquè la societat sempre havia cregut que no era útil sinó un luxe i era el primer que podrien retallar. Per aquesta raó Loris Malaguzzi va insistir a donar a conèixer la idea de la tallerista a les famílies perquè el seu suport seria essencial per mantenir-la a l'escola. Com assenyala Vecchi (2013) la importància de donar a conèixer al món aquest plantejament de l'educació, "cuando una opción es valerosamente anticonformista, como la presencia de los talleres y de las talleristas, hay que demostrar y confirmar constantemente sus significación cultural y declarar que su existencia es importante" (p.137).

Cal recordar que la primera proposta que la tallerista va realitzar dins el taller d'expressió consistia que cada infant havia de fer un autoretrat. En primer lloc, havien de pensar com eren i dir-ho oralment. En segon lloc, amb l'ajuda d'un mirall havien de plasmar els seus trets narrats en paraules a una creació en 3D. (Vecchi, 2013)

Aquestes participen amb tota la comunitat educativa acompanyant i recolzant els infants i les mestres a qualsevol espai del centre i sobretot, en el taller d'expressió. La seva funció va més enllà d'ensenyar tècniques per fer una creació perfecta, així mateix, el que vol transmetre és una altra visió de l'art, és a dir, totes les coses que ens pot oferir aquest i que potser mai ens han donat els mitjans per desenvolupar una mirada artística i tal vegada per aquest motiu, no s'ha tingut prou interès i tampoc s'ha donat el valor que mereix. (Vecchi, 2013)

Aquesta pot resoldre totes les preguntes que fan els infants quan es troben al taller, en relació amb els conceptes artístics, com els colors i els materials perquè ella és la que més compren l'art d'entre les mestres. Així com, les activitats que prepara les presenta sense donar un model per copiar per tal d'estimular i desenvolupar la creativitat sense que es puguin sentir jutjats, així com, observar que no tan sols hi ha una manera de fer les coses. Un bon exemple d'això és l'estereotip habitual d'un arbre, d'una persona o d'una casa.

Quan les creacions estan acabades no les posa al costat de les obres realitzades pels artistes a fi de conservar la seva identitat i individualitat, atès que no cal comparar, encara que els infants tenen una visió semblant del món amb els artistes. Aquestes s'utilitzaran per promoure la seva inspiració mitjançant l'observació, de manera paral·lela, es desenvoluparà la seva imaginació. També, té molt en compte la manera de presentar-les, d'igual manera, crea espais interessants, atractius i estètics per tal que els infants puguin desenvolupar el seu pensament i descobrir coses noves. Cal destacar que aquesta trasllada les activitats a un altre context, per exemple se n'enduu un grup d'infants a visitar un museu o una exposició. Aquesta manera de fer, dóna l'oportunitat que cada infant pugui expressar la seva opinió i expressar als seus companys i companyes la seva idea, per tant, la tallerista dóna veu a cada infant i valora de manera positiva les seves intervencions. (Vecchi, 2013)

A més, han d'ajudar als infants a seguir endavant quan queden atrapats sense saber que fer o com continuar, així doncs, ha de desenvolupar l'empatia i la sensibilitat per entendre com es sent cada infant (Davoli, 2015; Vecchi, 2013). Cal recordar que és prou important que construeixi un estret lligam entre la pedagogia i la cultura artística, així com, ha d'aconseguir connectar amb els infants, si no el treball que es faci dins el taller no serà significatiu perquè els infants no tindran la confiança suficient per actuar en llibertat, doncs, l'activitat haurà de ser dirigida. En efecte, quan aconsegueix unir els dos conceptes anteriors s'adquireixen més aprenentatges, experiències i coneixements teòrics, com també un creixement personal i professional de les persones que habiten l'escola. Tal com afirma De Chirico (s.d.), "el arte es la fusión de la mano y la mente." (Vecchi, 2013, p.180)

També, ha de desenvolupar i entrenar l'escolta activa per poder entendre i conèixer les idees i les sensacions dels infants per tal de poder captar allò que necessiten. Tot seguit és la que s'encarrega d'anar a comparar el material específic que no es troba al centre REMIDA, com també, va ser la que va introduir la tecnologia per tal que els infants poguessin fer una recerca i donar resposta a les preguntes que no havien estat contestades però sempre tenint cura i sent responsables. (El Alma de mi Aula, 2017; Vecchi, 2013)

Per altra banda, tenen un altre paper en relació amb les mestres que consisteix a ajudar a resoldre els conflictes que succeeixen entre les aules a fi de conservar un bon ambient. Com també, cal ressaltar que durant el dia succeeixen un grapat de coses, per tant, les talleristes poden traslladar-se a l'aula de referència i les mestres anar al taller d'expressió, d'aquesta manera tots els infants podran estar en contacte amb l'art. (Vecchi, 2013)

A continuació cal fer esment específic que les talleristes tenen un pensament amb relació a l'art completament diferent dels altres docents, ja que ho podem observar amb la recomanació d'una mestra a un infant: “ponte tu delantal para que no te manches; así no te ensuciarás la ropa”. En canvi, la resposta de la tallerista a l'infant va ser: “mira, el color no mancha, colorea. El color es bonito, no es sucio, y si las manos se te colorean, puedes lavarlas con agua y el color desaparecerá” (Vecchi, 2013, p.177). A poc a poc, aquesta sensibilitat de les mestres cap a l'art està en continu canvi, ja que tenen un bon exemple.

Quant als trets de la tallerista destacaria les habilitats comunicatives i el llenguatge visual que presenta, per aquesta raó va aconseguir el rol d'informar i escoltar a les famílies i representar l'escola al Consell Escolar. També, cal destacar que quan es decideix construir o renovar una escola els arquitectes compten amb tot l'equip educatiu per dissenyar-la, encara que la que té una funció important és la tallerista, atès que s'ocupa de l'estètica i en efecte dels materials visuals. (Vecchi, 2013)

### **4.3. EL TALLER DES DE LA MIRADA DELS ARTISTES**

El taller havia de ser un reflex dels antics tallers dels artistes, on es treballava l'artesania i la pintura. Així doncs, cal fer un recorregut històric i conèixer els trets més rellevants. (Malaguzzi, s.d.)

#### **4.3.1. Orígens, concepte i característiques**

La idea de taller va sorgir a l'Edat Mitjana doncs en aquell moment els artistes anomenaven el seu lloc de treball “estudi” o “taller”, el primer terme fa referència a la investigació i a l'experimentació i el segon prové del francès “atelier” que en l'antiguitat va ser infravalorat, en canvi, ara és el més anomenat i on es du a terme el treball d'elaboració, sigui manual o artesanal. Així doncs, durant la Primera Guerra Mundial era un espai que no tan sols s'emprava per fer produccions artístiques, sinó que es podia treballar la literatura i la creativitat. Més endavant, va perdre el poder de domini per la introducció de noves pintures. (Aryse, 2013; Casanova, 2019)

El taller és un lloc on es reflecteixen les preocupacions, les decisions, els errors, les incerteses, les preguntes, les pors, encara que no es pot apreciar el temps emprat en analitzar, investigar i reflexionar per dur a terme el producte en procés o finalitzat. (De Torre, 2014; Fané, 2019)

Alguns autors consideren el taller com un lloc íntim, creatiu, personal, compromès, a més a més, d'un espai d'evolució contínua i construcció d'obres artístiques. Com afirma Sycet (2012) citat per Vadillo (2017):

El taller [...] es el único sitio donde yo me reencuentro, cada vez que entro, conmigo mismo. O sea, que ahí no hay influencias externas, nada más que las que yo quiera permitir, y es el único sitio en el que yo soy el único dios de ese mundo, porque yo tomo todas las decisiones sobre lo que estoy creando. (p.132)

En canvi, altres autors creuen que el taller ha de ser un lloc obert al públic per tal de donar l'oportunitat a la ciutadania a observar el que fan. També, hi ha autors que pensen que ha de ser un lloc que transmeti tranquil·litat i plaer, com diu Martorell, “para mí el taller es un espacio cómodo para trabajar, de concentración y de aislamiento del mundo exterior.” (Vadillo, 2017, p.133)

Els aprenentatges que es poden dur a terme dins el taller són convertir-se en un professional de l'art o ser assistent dels altres amb la intenció de continuar augmentant els coneixements duent a terme feines més senzilles fins a arribar a altres més complexes. (Vadillo, 2017)

La majoria d'artistes quan descriuen el seu taller ideal destaquen la importància de la llum natural, per tant, els tallers s'han de construir orientats al nord de tal manera que la llum accedeixi de forma directa (Sourieau, 1998). Tal com afirma Cestero (2019) citat per Casanova (2019), “sin pintor no hay taller, sin luz no hay pintor.” (par. 21)

A més a més, els espais han de ser amplis per treballar diverses obres i han de tenir un sistema de protecció i ventilació. (Casanova, 2019)

Els elements que es poden trobar són llibres, pintures, pinzells, fotografies, creacions, cavallets, retalls de revistes i diaris i altres objectes addicionals. (Casanova, 2019). Es pot observar que les peces que formen part del taller ens poden transmetre informació de l'artista, com diu Musa (2019), “creo que el taller refleja bastante la personalidad del artista”. (Casanova, 2019, par.13)

#### 4.3.2. Aproximació als tallers d'alguns artistes

Aquest grupat d'artistes són la font d'inspiració per realitzar un disseny de transformació d'un espai d'art i convertir-ho amb un taller.

##### El taller de Joan Miró

Joan Miró i Ferrà va néixer a Barcelona l'any 1893 però la seva residència era a Mont-Roig. Es va dedicar a la pintura, l'escultura, el gravat i la ceràmica. Des de petit ja tenia certa atracció per l'art, així doncs, a vuit anys va realitzar les seves primeres obres i anys més tard va començar a estudiar comerç i a la vegada Belles Arts. A mesura que va anar creixent es va adonar que el comerç no havia de ser la seva futura professió de manera que es va centrar amb la pintura i va posar rumb a diversos indrets del món. Durant la seva trajectòria va provar diferents tècniques com el collage, les pintures murals i sobre masonite, la litografia, els aiguaforts i els assemblatges d'objectes. Durant la Segona Guerra Mundial decideix anar-se'n de l'exili i tornar a casa seva. Allà decideix crear el seu primer taller per tal de pintar, fer escultures i treballar enmig de la naturalesa, anomenat Mas Miró. Ell podia passar moltes hores dins el taller, el temps li passava ràpidament i era un artista que tenia moltes obres en procés (Sans, 2018) (annex III). Aquest conserva els

estris, els esbossos i altres materials, com també, es poden observar uns grafitis a les parets, ja que aquestes eren un lloc per interpretar les primeres idees abans de fer l'obra (El taller, 2013). Anys més tard, va viatjar a Mallorca, el seu context de feina i el seu lloc de confort. Així mateix, ell volia crear un altre taller al seu gust,



*Il·lustració 1. Font: Fundació Pilar i Joan Miró*

per tant, va contactar amb el seu amic Josep Lluís Sert perquè el dissenyés. (Juncosa, 2018; Fundació Pilar i Joan Miró a Mallorca, 2020)

Quant a la creació del taller, Joan Miró li va explicar que volia distingir la zona d'elaboració i de treball manual amb la zona d'emmagatzematge de materials i obres. A més a més, desitjava que es reflectís el clima i l'estètica de Mallorca, per això Josep Lluís Sert va combinar les parets blanques amb una paret frontal de pedra. La seva estructura tenia forma de L i el sostre constituït

per arcs, anomenat voltat. D'aquesta manera Sert (s.d.) citat per Rovira (2000) esmentava que, “la arquitectura misma puede convertirse en una pieza de escultura.” (par. 5)

A més a més, el taller era prou ampli per poder crear obres de gran magnitud, així doncs, servia per canviar la manera de fer (El taller de Sert, 2010). Ell tenia una gran quantitat de material relacionat amb Mallorca com els siurells, les figures del betlem i elements naturals (Minguela, 2019). Després va comprar la finca de Son Boter per tal de poder ampliar el seu lloc de treball on primer es va dedicar a fer escultures i després es va endinsar amb la litografia i el gravat. (annex IV)

Cal destacar que a gairebé totes les seves obres es reflecteixen els vincles que tenia amb Mont-roig i Mallorca, així com la fascinació per la terra i els objectes quotidians.

Entre totes les seves obres, les més rellevants són *Mujer y Pájaro*, *Bodegón del zapato viejo*, *Miss Chicago*, *Femme*, *La Masia* i *Autoretrato*. (Pérez, 2019)

#### El taller de Alexander Calder

Alexander Calder va néixer l'any 1898 a Filadèlfia i provenia d'una família d'artistes. Ell mai havia sentit atracció per l'art, per aquest motiu, va decidir estudiar enginyeria mecànica. Anys després, va decidir endinsar-se en el món de l'art i en acabar els seus estudis va començar a fer esbossos de persones que caminaven pel carrer i poc després se'n va anar a París. Allà va començar a fer juguetes i va crear un circ amb material senzill i proper com el filferro, el suro, la fusta i la tela. Aquestes obres van crear gran fascinació als infants, ja que convidaven a jugar. (Zugasti, 2019)

El 1931 va començar a formar part d'una associació anomenada Abstraction – Creation on va crear la seva primera obra que va rebre el nom de mòbil. Aquesta obra va ser clau per créixer i aprendre dins l'àmbit de l'escultura i començar a mostrar altres obres més elaborades que el van fer pioner de l'escultura cinètica. Així mateix, va ser el primer a introduir el moviment a les obres artístiques, ja que el material que utilitzava per fer els mòbils era lleuger, per tant, es movia amb un poc de vent. També, va inventar escultures enormes sense moviment que aparentaven ser animals misteriosos. (Ruiza, Fernández i Tamaro, 2004)

Altres aspectes que va ressaltar eren les ombres que creaven els seus mòbils, així doncs, va començar a tenir cura de la il·luminació i el llum natural dels espais on presentava els seus treballs. A més a més, ell lligava el so amb obres artístiques, ja que quan aquestes es tocaven feien diferents renous. No va ser un artista que utilitzes una gran diversitat de colors, ell es va quedar principalment amb el color blanc i negre (Santos, 2016). L'any 1902 va tenir el seu primer taller que estava situat al soterrani de casa seva a Califòrnia. És on va començar a dedicar-se a l'escultura que havia heretat del seu pare (Ferrer, 2017). Anys més tard es va traslladar a Roxbury i va crear el segon taller. En aquell moment va haver de deixar el metall a causa de la Segona Guerra Mundial i va haver de continuar fent les obres amb trossets de fusta. Per ell, el taller era un espai sagrat i on passava moltes hores. No hi podia haver renou, atès que necessitava estar molt concentrat.



Il·lustració 2. Font: Pinterest

Cal destacar que ell guardava el material dins els calaixos i posava el nom de cada cosa per poder trobar-ho amb més facilitat. (Gallardo, 2019)

Les seves obres més rellevants van ser *Flamingo*, *El circo de Calder* i *Nubes de Calder*. (Grabados y litografias, 2016)

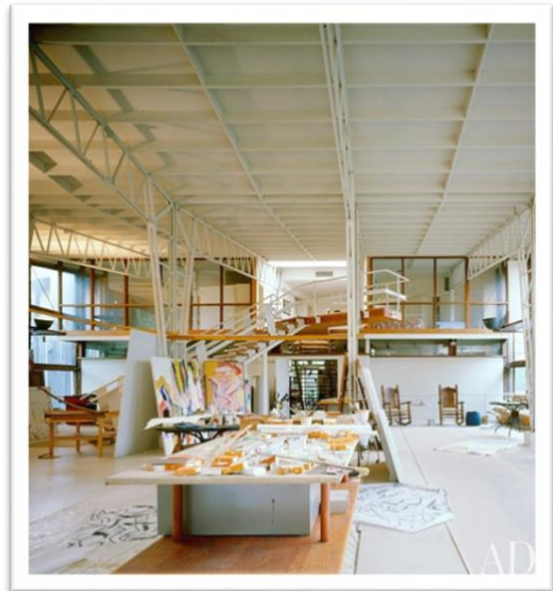
### El taller de Willem de Kooning

Willem de Kooning va néixer l'any 1904 a Rotterdam. La seva vida no va ser gaire fàcil perquè va ser immigrant il·legal durant molts d'anys i fins que el 1962 va aconseguir la nacionalitat americana. Així doncs, anys després va ser considerat un dels representants més importants de l'expressionisme abstracte dels Estats Units. Els seus primers anys com a pintor representava en les seves obres la figura de l'home, en canvi, quan va conèixer a la seva dona hi va haver una variació en el seu pensament i va començar a enfocar els seus treballs simbolitzant figures femenines que a través d'aquestes va començar a captar l'atenció del públic. L'any 1945 va endinsar-se en el moviment neorealista que es basava a emprar pinzells gruixats, molta pintura i superfícies àmplies. Ell no creia en un únic moviment per realitzar els seus treballs artístics,

per això va combinar l'expressionisme, el surrealisme, la pintura abstracta i figurativa i el cubisme. (Vargas, 2019)

Respecte a les seves obres, es ser criticat quan va presentar *Woman I*, un treball que trencava amb els estàndards de bellesa establerts a les dones de la societat occidental. Al llarg del temps va seguir present i fins i tot, la va comprar una persona milionària, cosa que es va convertir amb el treball més car de l'època. A més a més, els autors com Pablo Picasso i Joan Miró van influir en la seva manera de realitzar les obres. (Rodríguez, 2020; Vargas, 2012)

Cal destacar, que va tenir diferents tallers a Nova York. El primer estava situat a 156 West, 22th Street i estava constituït per un pati interior, una taula petita i ell pintava sobre un mur. El segon es trobava a 12th – 4th Avenue estava descuidat amb dibuixos a terra i quadres en procés recolzats a les parets, el sostre era baix i les pintures estaven davall una finestra. El tercer estava ubicat a 831 Broadway, era més gran i tenia un sostre elevat amb finestres que permetien que es filtrés el llum natural, com també, a terra hi havia cartons per protegir el parquet i a sobre aquests diferents pots de colors i estris per pintar. També hi ha cavallets i una taula per fer els seus dibuixos, que és on va dissenyar el seu darrer taller. Aquest es trobava a East Hampton envoltat de naturalesa i era d'unes grans dimensions, un sostre molt alt,



Il·lustració 3. Font: Aryse

estava distribuït en dues altures i les finestres orientades cap al nord. A la part central es podia observar una taula rodona i una altra quadrada amb totes les eines organitzades per dur a terme els seus treballs i a un racó una zona per descansar i estar. (Hernández, 2004)

Entre totes les seves obres destaquen *Mujer Sentada*, *Ángeles Rosa*, *Ático*, *Excavación* i *Women I*. (Tipos de arte, 2012)



## El taller d'Anna Schuleit

Anna Schuleit Haber va néixer l'any 1974 a Alemanya i es va llicenciar en Belles Arts i escriptura creativa. És considerada una artista que combina la pintura, el dibuix, la performance, la instal·lació, l'arquitectura i la comunitat. En els principals projectes que ha dut a terme ha utilitzat sons, miralls, telèfons d'altres èpoques, cossos d'aigua i mitjans tecnològics de la neurociència, en canvi, en l'actualitat s'ha centrat en la serialitat i la memòria. Durant la seva trajectòria va realitzar diversos treballs com a visitant de l'hospital de Westborough, va formar part de l'escola Nightingale-Bamford de Nueva York fent d'instructora i va ser consultora del programa Arts for Transit de la Autoridad Metropolitana de Tránsito. Cal destacar, l'any 2003 es va tancar el Centre de Salut Mental de Massachusetts i ella va decidir plasmar un aspecte que mai havia aparegut en els pacients i ho va fer mitjançant una instal·lació. Va posar un passadís sencer ple de flors i gespa perquè ella deia que aquestes ajuden a la salut mental de les persones, ja que associava els colors vius amb l'estat d'ànim. Aquesta obra va ser anomenada *Bloom* i fou recalçada per ser una de les més exitoses en el gremi dels artistes. (Herman, 2017)

Anys després, els seus dibuixos i les seves pintures van ser exposades a Nova York. Així doncs, va ser felicitada per tot el treball realitzat i per la seva bellesa, comprensió i claredat conceptual, doncs, va rebre una beca per formar part de l'equip MacArthur. També va presentar les seves obres a diversos museus de Frankfurt i va participar realitzant treballs a la fàbrica de xocolata. Així mateix, l'any 2014 es va traslladar a Nova Orleans amb el seu home per quedar a viure. Ella seguia realitzant treballs manuals i escrits que van ser publicats a *Massachusetts Review*, *Virginia Quarterly* i *Agni*. (Aldredge, 2011)

El taller està situat a un edifici a la ciutat de Harrisville. Aquest està organitzat de manera que les parets estan plenes de pintures, a les taules hi ha dibuixos i impressions i altres espais es troben diversos tipus d'eines, papers i llibres. Com afirma Schuleit (s.d.) citat per Adredge (2011), “the different parts of the studio help me to keep moving, like stations along a road.” (par. 24)



Il·lustració 4. Font: Pinterest

Convé ressaltar un aspecte que està present en el seu dia a dia com és la música, ja que abans de començar a fer feina escolta diverses cançons. A més a més, treballa diverses obres a la vegada, per això queda fins al vespre, atès que vegades les obres flueixen molt i d'altres que no avancen. Com explica Schuleit (s.d.) citat per Adredge (2011), “simplemente parecen necesitar más tiempo para permanecer “abiertas” mientras las mantengo cerca, sigo buscando expectativas específicas aparte de mantenerme comprometida.” (par. 5)

Altres obres que han estat significatives per la societat són *Habeas Corpus* i una altra que va ser exposada a Amsterdam que s'anomena *The Alphabet*. (Aldredge, 2011)

## **5. PROPOSTA DE DISSENY**

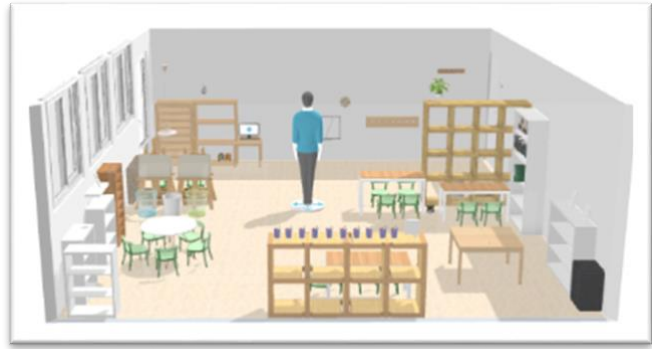
### **5.1. El procés de transformació de l'espai Barceló a un taller d'expressió.**

Una vegada feta la recerca de tots els punts descrits anteriorment i haver-los entès i interioritzat, cal fer una anàlisi de l'espai per descobrir quins aspectes requereixen un canvi i quins es poden seguir utilitzant. A partir de la descripció de l'espai s'introduiran les idees extretes de l'entrevista, dels tallers dels artistes, de les imatges cercades de Reggio Emilia i altres espais d'art. Així doncs, amb la barreja d'idees i coneixements es dissenyarà el nou espai.

#### **5.1.1. Descripció de l'espai Barceló**

Aquest espai és ampli, un poc fosc atès que les persianes estan rompudes, acollidor, càlid i les persones que hi habiten durant més temps és un grup d'infants. Durant el dia hi passen altres infants, ja que forma part de la metodologia i és l'espai d'art de la comunitat de petites i petits. En aquest hi ha tres finestres i una porta que donen a l'espai exterior i una altra porta que és per entrar a l'aula.

A continuació podem observar el plànol general de l'aula en 2D (annex I) i 3D i així es veurà correctament la localització de cada microespai i cada zona.



*Il·lustració 5 i 6. Font: elaboració pròpia*

Respecte a l'organització es pot observar que l'espai està format per diversos microespais:

El microespai de llum i color que pretén treballar l'opacitat, les formes, la projecció, les transparències i l'experimentació amb el color i la llum. Està constituït per una taula de llum i una estanteria de metall blanca on es guarda el material en capses de plàstic transparent que com per exemple, el colorant, els tassons, els plats, la paleta de colors. En aquest espai fan diversos tipus de les creacions i proven altres tècniques utilitzant materials com ara les aquarel·les, els retoladors permanents, els models per calcar, l'aigua i diferents tipus de papers.



*Il·lustració 7. Font: elaboració pròpia*

També hi ha una estanteria de metall, negra i petita on es guarden els pintaungles però enguany no s'han fet servir perquè aquests no es trobaven amb bones condicions. I a l'altra paret trobem un mirall inclinat i vint-i-dos arxivadors amb la fotografia de cada infant que serveixen per guardar tot el que han fet al llarg del dia.

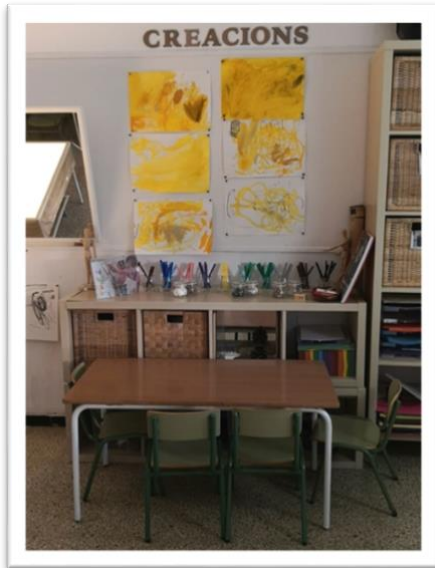
El microespai de modelatge, traç, color i volum on l'elaboració es fa a una taula redona i els materials principals són el fang, la plastilina i la pasta de sal i també s'ofereixen estris per tallar, modelar, etc. També s'utilitza el cartó, les pintures acríliques i elements naturals i quotidians. A davant hi ha una estanteria de 5x5 que no es troba a l'abast dels infants i als cubs de sota es troba tot el material que es fa servir en aquest espai. A més, al costat hi ha dues estanteries de metall blanques amb tres baldes on



*Il·lustració 8.* Font: elaboració pròpia

s'emmagatzema el material reciclat, en concret les capses de cartó, els tubs de vàter, les oueres, i els trossos de cartó per posar les produccions de fang dels infants. També, n'hi ha una altra similar però s'utilitza per deixar les produccions amb 3D i a damunt una balda de fusta blanca que sosté un pot amb pinzells.

El microespai de collage, maquillatge de cara i dibuix es realitza a una taula rectangular situada davant l'estanteria baixa de 4x2 de la paret del fons. En aquesta es guarden els hules per no embrutar les taules, els miralls per mirar-se quan es pinten o per fer autoretrats i les pintures de colors. El material que s'utilitza per fer les propostes de collage es troba als calaixos d'enmig de l'estanteria de 5x5 i aquest és molt variat com ara les serpentines, els fils de llana, paperines, les càpsules de cafè, la purpurina, les revistes, els gomets, etc. En aquest espai es treballen les composicions, les formes, la representació i els canvis físics.



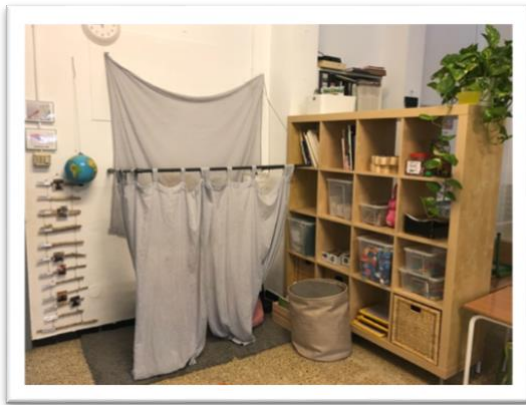
*Il·lustració 9.* Font: elaboració pròpia

També hi forma part, el microespai de motricitat fina que es fomenta mitjançant les propostes que s'utilitzin els dits com ara fer polseres, collars amb bolletes petites i cosir a una reixeta i es du a terme a una taula rectangular que es troba al costat de l'estanteria alta que separa la zona de descans. Aquesta estanteria de 4x4 s'utilitza per guardar material quotidià del grup de referència com per exemple, els estris que utilitzen per fer les taules netes després de berenar o unes capses petites amb els noms dels infants, com també, una capsa on es guarda el material de motricitat fina A devora, hi ha un altre microespai polivalent, o sigui, varia segons les necessitats dels infants, les propostes i les celebracions de l'escola. Es realitza a la taula rectangular que hi ha arravatada a l'estanteria. Tot seguit, trobem una estanteria blanca, on es guarden els llibres d'artistes, una ràdio, carpetes amb propostes i diversos tipus de paper per fer collage. Al costat, hi ha una columna que sobresurt que hi ha penjada una tira de tela amb diverses tonalitats de negre perquè els infants puguin observar els diversos colors que es poden extreure tan sols amb un color.



*Il·lustració 10.* Font: elaboració pròpia

A devora la porta es situa el microespai anomenat biblioart que està compost per una capsa petita amb contes, un rellotge, una estora, dos coixins rodons de diferents mides, una lampara de peu i un cistell per guardar els coixins que fan servir a l'assemblea. Aquest espai serveix perquè els infants puguin descansar, mirar contes d'artistes o simplement estar i pensar amb les seves coses.



*Il·lustració 11.* Font: elaboració pròpia



Com també, hi ha el microespai del cavallet i la pintura que es troba al costat de la paret que dóna a l'espai exterior, en aquest els infants poden pintar lliurement. Podem observar que la part de sota s'utilitza per guardar la pintura i a l'altre es guarden els contes que treuen a l'espai exterior. A darrere hi ha tres contenidors per tirar els retalls, ja que s'ha de conscienciar als infants que el món necessita que els humans reciclem, com també hi ha un moble de cartó les produccions dels infants.



*Il·lustració 12.* Font: elaboració

A la paret de la dreta, hi ha dues estanteries que serveixen per guardar el material que s'utilitza per fer la relaxació i les eines necessàries que fa servir la mestra. A devora, hi ha una tauleta amb un ordinador que s'utilitza per cercar propostes o mirar vídeos sobre artistes. Després hi ha la zona de l'assemblea que es fa servir per conversar entre tots al matí, abans i després d'estar a l'espai d'art i durant la relaxació. A devora, veiem un penjador a l'altura dels infants per posar-hi els davantals i un penjador darrere la porta per posar objectes personals.

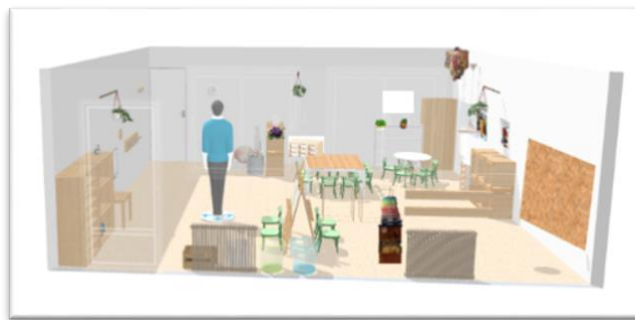


*Il·lustració 13.* Font: elaboració pròpia

### 5.1.2. El procés de canvi

Una vegada analitzat i observat en detall l'espai he pogut crear el meu criteri propi i decidir quins canvis vull realitzar per crear un bon taller d'expressió.

He volgut dividir organitzar l'espai de dues maneres, per una banda l'espai de treball que és on hi ha tots els microespais i per l'altra espai general d'emmagatzematge que fa referència al mobiliari que no forma part de cap microespai. Més endavant trobam el plànol en 3D. (annex II)





*Il·lustració 14 i 15: Plànol en 3D de la transformació de l'espai d'art. Font: elaboració pròpia*



#### 5.1.2.1. Espai de treball

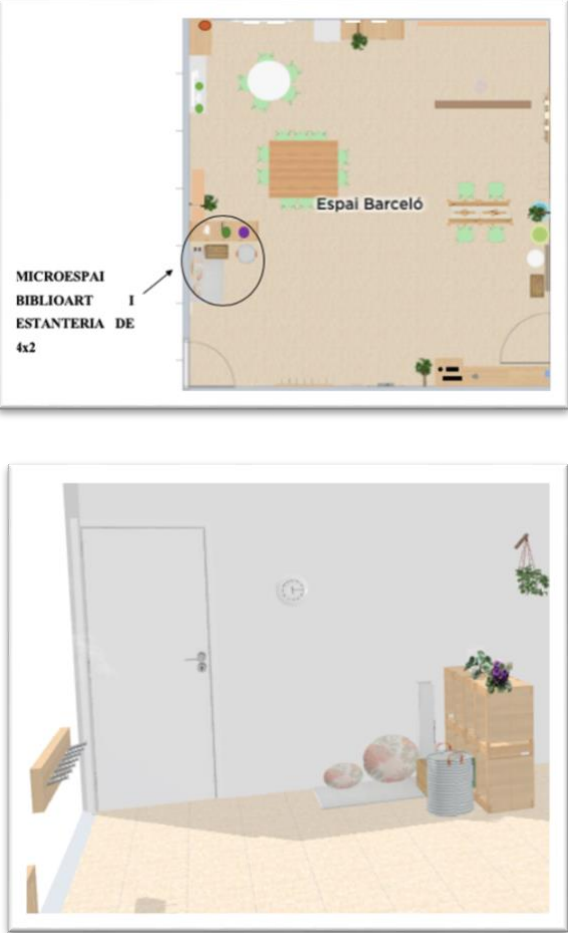
Aquest espai està format per la zona de l'assemblea, el microespai de biblioart, l'espai obert, el microespai de modelatge, traç, volum i color i el microespai de cavallet i pintura. Tot seguit, podrem observar els diversos canvis que s'han dissenyat.

## Zona de l'assemblea

Justificació dels canvis	Plànols	Equipaments/mobiliari	Propostes
<p>He mantingut aquesta zona perquè abans de començar el temps per crear s'han de recordar les normes i en acabar els infants han de poder contar allò que han sentit, que han fet a l'espai d'art i han de poder explicar la seva experiència.</p>	<div style="text-align: center;">  <p style="text-align: center;">ZONA DE L'ASSEMBLEA</p> </div> <div style="text-align: center; margin-top: 20px;">  </div> <p style="text-align: center;"><i>Il·lustració 16 i 17. Font: elaboració pròpia</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Taulell pels infants per triar l'espai que volen anar.</li> <li>• Un taulell amb l'abecedari.</li> <li>• Un rellotge amb imatges dels infants.</li> </ul>	<p>En aquest espai no hi ha cap idea nova.</p>



## Microespai biblioart

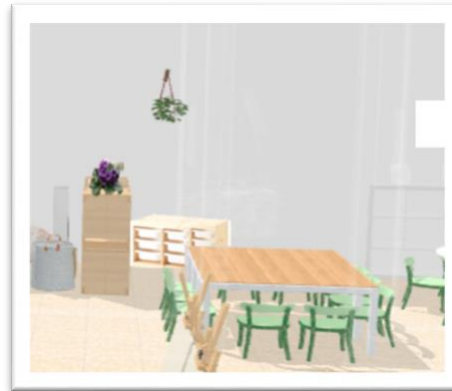
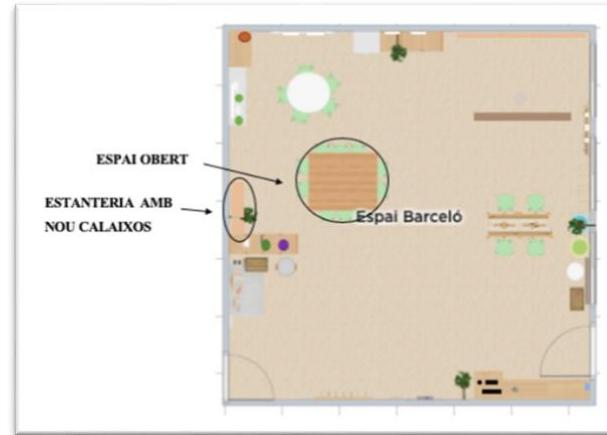
Justificació dels canvis	Plànols	Equipament/ mobiliari	Propostes
<p>He mantingut aquest espai, atès que Willem Kooning li dóna gran importància al fet de poder descansar i també penso que és necessari que tinguin un lloc per estar i pensar. A més, el canvi d'estanteria l'he fet per facilitar la mirada perifèrica, posar a l'abast els llibres dels artistes, el material quotidià i una ràdio perquè la música els pot servir com a font d'inspiració. (Fernández, 2020)</p>	 <p><i>Il·lustració 18 i 19. Font: elaboració pròpia</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Estora</li> <li>• Dos coixins</li> <li>• Lampara</li> <li>• Capsa de contes</li> <li>• Estanteria 4x2</li> <li>• Marc de fotografies</li> <li>• Llibres d'artistes</li> <li>• Una ràdio</li> <li>• Material quotidià</li> <li>• Cistell pels coixins de l'assemblea</li> </ul>	<p>Les noves idees són diverses plantes que les veurem més endavant. (annex V, VI, VII)</p>

## Espai obert

### Justificació dels canvis

Els canvis que he realitzat han estat per donar més amplitud a l'espai i aprofitar el mobiliari de l'escola. La idea de les taules sorgeix de Willem Konning a fi que tots els infants es puguin veure i compartir més moments junts. En aquest espai es faran propostes de motricitat fina, maquillatge, dibuix, collage i altres relacionades amb les celebracions. He posat l'estanteria amb nou calaixos perquè està a l'abast dels infants per tal de fomentar l'autonomia i l'interès per investigar i descobrir. (Costa, 2013). També es guarda el material d'aquest espai, com ara la purpurina, les tisores, etc.

### Plànols



Il·lustració 20 i 21. Font: elaboració pròpia

### Equipament/ mobiliari

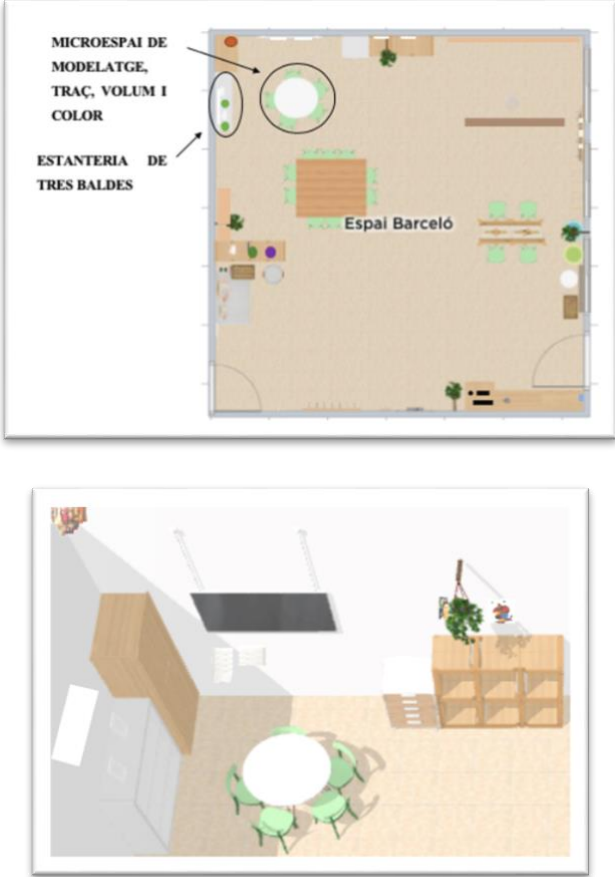
- Tres taules
- Una estanteria amb nou calaixos
- 10 cadires

### Propostes

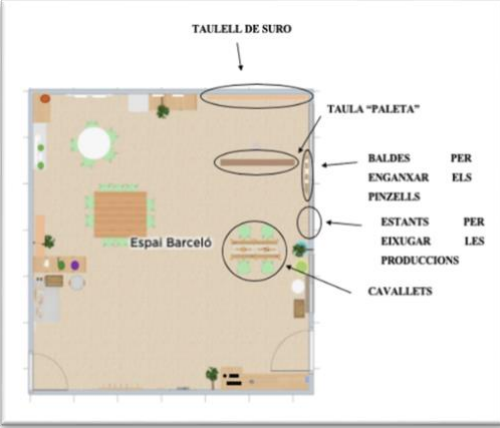







Il·lustració 22. Font: Ikea

### Microespai de modelatge, traç, volum i color

Justificació dels canvis	Plànols	Equipament/ mobiliari	Propostes
<p>He trasllat la taula rodona que s'utilitzava d'un microespai a un altre per tal d'ampliar el microespai de pintura i cavallet. A més, he mantingut l'estanteria i he posat el material del modelatge per tenir-lo a l'abast i l'he col·locat fora de les capses perquè quedi més vistós, ordenat i estructurat.</p>	 <p><i>Il·lustració 23 i 24. Font: elaboració pròpia</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Estanteria de tres altures</li> <li>• Taula rodona</li> <li>• Dues plantes</li> <li>• 5 cadires</li> </ul>	<p>En aquest microespai hi ha noves idees que troben més endavant. (annex VIII i IX)</p>

## Microespai de cavallet i pintura

Justificació dels canvis	Plànols	Equipament/ mobiliari	Propostes
<p>Els canvis que he dut a terme han estat perquè els infants puguin pintar lliurement fora sentir-se limitats i perquè més infants puguin estar a aquest microespai. Aquesta idea sorgeix d'un autor anomenat Arno Stern que dóna molta importància al dibuix infantil i de Joan Miró i Anna Schuleit que tenen els cavallets distribuïts pel seu taller. L'estanteria per eixugar les produccions s'ha canviat perquè l'altre era d'un material fàcil de rompre. La taula "paleta" l'he posada per poder triar el color que els hi faci ganes sense trobar-se limitat i no tudar la pintura, doncs, aquesta idea prové del CEIP Sant Miquel. (Corrales, 2014) Les baldes pels pinzells les he posades a fi de tenir-ho a la vista i fomentar l'autonomia. (Fernández, 2020)</p>	  <p><i>Il·lustració 25 i 26. Font: elaboració</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Taulell de suro</li> <li>• Taula "paleta"</li> <li>• Pots de pintura</li> <li>• Estants per les produccions</li> <li>• Baldes per enganxar els pinzells</li> <li>• Cavallets</li> <li>• 4 cadires</li> </ul>	 <p><i>Il·lustració 27. Font: Barnacork</i></p>  <p><i>Il·lustració 28. Font: CEIP Sant Miquel</i></p>  <p><i>Il·lustració 29. Font: Pinterest</i></p>  <p><i>Il·lustració 30. Font: Pinterest</i></p>

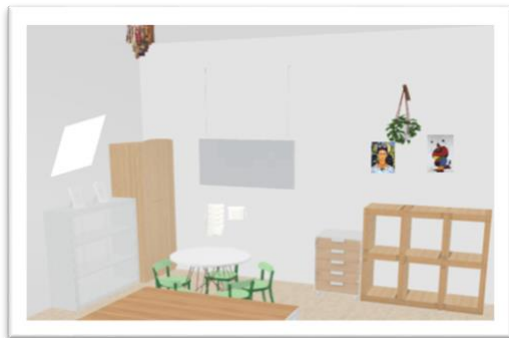
### 5.1.2.2. Espai d'emmagatzematge

Per una banda, he volgut mantenir les dues estanteries perquè és guarda el material quotidià i de la mestra, ja que cal tenir present que és un espai de referència on es berena, es fa la relaxació i és fan les entrades i les sortides. També, la taula de l'ordinador atès que serà un lloc per cercar informació abans i després de realitzar les seves creacions (Fernández, 2020). A més, els davantals es mantenen perquè es troben a l'abast i el penjador de darrere la porta, vist que és per deixar objectes personals.



Il·lustració 31. Font: elaboració pròpia

Una altra modificació és l'estanteria de metall negra perquè no es donava ús i he decidit posar



Il·lustració 32. Font: elaboració pròpia

un armari per guardar el material reciclat i així quedarà més curiós perquè no es veuran les capsos amuntades i els retalls de papers. A més, he introduït una calaixera per tenir organitzats els diversos tipus de paper i una estanteria per exposar i emmagatzemar les produccions en 3D dels infants, com esmentava Willem Kooning i Anna Schuleit que en el seu taller emmagatzemen les seves obres a un lloc concret i sobretot, s'ubica als costats per no interferir i no molestar en la creació de noves obres artístiques. El mirall es manté perquè és important que els infants es puguin mirar i inclús es poden fer propostes i aquest pot fomentar la seva creativitat, A més, els arxivadors dels infants també es mantenen a fi que tinguin un lloc concret per deixar les seves coses.

#### Propostes



Il·lustració 33. Font: Ikea



Il·lustració 34. Font: HomeByMe

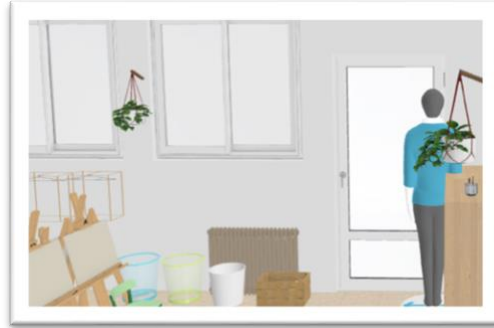


Il·lustració 35. Font: Maisons du monde



Il·lustració 36. Font: Wellindal

Per altra banda, els tres contenidors per tirar el material sobrant es mantenen, atès que és important donar a conèixer que passa si no reciclem. També, es manté la capsa de contes perquè s'utilitzen per posar a un microespai de l'espai exterior.



Il·lustració 37. Font: elaboració pròpia

### 5.1.2.3. Ambientació i estètica

Respecte a les taules, he pensat que estan massa escampades i ocupen bastants indrets de l'aula i que tal vegada molesten i no deixen que hi hagi més espai per crear. Per això, he llevat la taula de llum, atès que penso que ha d'estar a un lloc fosc i més científic com per exemple, a l'espai Mauk.

Quant a les cadires, penso serien més estètiques si fossin de color de fusta però no sempre és possible, ja que el fet de ser de l'estat no sempre hi ha fons suficients per gastar. També, en lloc d'haver-hi cadires crec que seria una bona idea posar tamborets de fusta com els que tenia Joan Miró al seu taller perquè tal vegada poden oferir més funcionalitats i són més versàtils.

A més a més, m'agrada la idea de posar obres artístiques i he posat uns mòbils fent referència a les obres d'Alexander Calder, d'aquesta manera els infants podran veure un altre tipus d'obres, ja que aquestes presenten moviment. Així doncs, he posat un grapat de pinzells junts perquè són els estris principals que s'utilitzen per expressar les vivències i les experiències a un paper. Com també un mòbil amb



Il·lustració 38. Font: elaboració pròpia

espirals perquè tenen un significat especial, significa l'evolució de la persona i de la vida, el creixement personal, les creacions que va fent l'individu, etc. Tal com afirma Arrien (s.d.) citat per Vera Osses (2013), "el espiral simboliza el proceso de crecimiento y evolución. Representa el proceso de volver al mismo punto una y otra vez, pero en un nivel diferente, de este modo que todo se ve con una nueva luz."

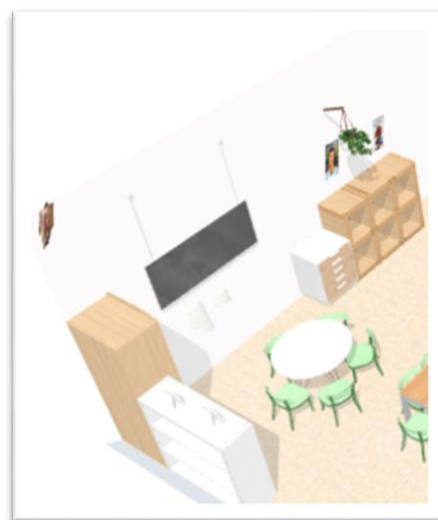


## Propostes



*Il·lustració 39 i 40. Font: Pinterest*

Per una banda, he mantingut la documentació dels infants però donar identitat a l'aula però sí que seria interessant que s'anessin canviant. Per l'altra banda, he posat una gran varietat de plantes d'interior per tal de desenvolupar altres sentits i impregnar el taller de naturalesa, com també, he penjat dos quadres, un de na Frida Kahlo i l'altre d'en Joan Miró per tal de donar possibilitat d'observar de prop les obres d'art i conèixer en profunditat molts d'artistes, que tal vegada ens poden donar una lliçó que ens serveixi per fer front a la vida. (annexos X i XI)



*Il·lustració 41. Font: elaboració pròpia*

### 5.1.2.4. Punt d'aigua i llum

Un altre aspecte seria prou important destacar és que hi pogués haver una pica dins l'aula, ja que seria més còmode i eficient fer net els estris al mateix espai però no sempre és possible, ja que parlem d'un centre públic i han de tenir els recursos suficients per dur-ho a terme però hi podria haver una altra alternativa provisional que series dos contenidors d'aigua neta i que s'anessin canviant, i un pedaç a devora per eixugar cada estri per seguir-lo utilitzant o per deixar-ho per l'endemà. Per altra banda, l'ajuntament hauria de venir a arreglar les persianes perquè així hi hauria molt de llum natural, ja que els artistes ho assenyalen com un element essencial que ha de tenir el taller (Fernández, 2020). Aquesta idea d'impregnar el taller de llum natural, la va esmentar Joan Miró, Alexander Calder, Anna Schuleit i Willem Kooning, atès que els seus tallers tenen grans finestrals, i així es pot observar meticulosament cada detall que posin a la seva obra.

En conclusió aquest espai estarà obert a tothom, per tant, els infants mostraran la seva part interior més amagada, tal com diu Fernández (2020), “mostrar el taller és obrir-te al món”. Cal destacar que el taller no és únicament un lloc on l’artista pinta sinó també “és on lluita amb les seves preguntes i inquietuds.” (Fernández, 2020)

## **6. CONCLUSIONS I REFLEXIONS FINALS**

Per concloure i reflexionar envers aquest treball parlaré dels aprenentatges obtinguts, com també, revisaré els objectius i les preguntes que es van fixar al començament.

Aquest treball està enfocat a fer una recerca teòrica sobre com ha de ser un taller d’expressió des de la perspectiva de Reggio Emilia i destacar els conceptes que formen part d’aquest i veure quins beneficis aporta als infants. Com també, s’ha dissenyat una transformació de l’espai d’art del CEIP Verge de Lluc amb idees de la pedagogia reggiana, tallers d’artistes i altres propostes.

Cal destacar que les preguntes inicials em van dur a escriure-les perquè gairebé no tenia coneixements sobre el tema que havia escollit i ara després de mesos de recerca, aprenentatge i tenint un gran ventall de coneixements, penso que els hi puc donar una resposta enllaçant continguts teòrics i reflexions pròpies. En relació amb la primera pregunta: “què és un taller d’expressió?, quins aspectes inclou?”, m’he adonat que aquest ofereix infinitat de possibilitats i d’aprenentatges, en concret, permet desenvolupar l’observació, la creativitat, la imaginació, el poder de decisió i opinió, la capacitat de reflexionar i fer-se preguntes i aprendre a desaprendre, com també, ajuda a organitzar les seves idees i interioritzar-les a fi de crear un pensament crític, un criteri propi i entendre el món que els envolta. Pel que fa a la segona pregunta: “quins aspectes té presents Reggio Emilia en relació amb el taller?”, em vaig plantejar aquesta pregunta per què trobava que necessitava saber els pilars fonamentals de la pedagogia reggiana per després repensar l’espai. M’ha sorprès que l’estètica faci referència a un ventall tan ampli d’aspectes, ja que abans només ho lligava a l’espai i ara m’adono que realment la tenim present durant el nostre dia a dia, per exemple, quan triem una peça de roba entre dues o quan sentim plaer en el moment d’observar alguna cosa que ens captiva. Així mateix, l’estètica, la documentació i l’observació i la creativitat es poden dur a terme a tots els espais i en general, ser un dels fonaments de l’escola, ja que és important que la comunitat educativa els conegui per tal d’afavorir el benestar dels infants, la comunicació amb les famílies i conèixer l’interior



i les capacitats de cada individu. En relació a la tercera pregunta: “com ha d’estar organitzat?, quines característiques ha de tenir?”, aquesta l’he pogut respondre a mesura que vaig anar fent la transformació de l’espai i amb l’entrevista, tenint en compte que als aspectes principals que ha de tenir un taller d’expressió segons Fernández (2020) són: que hi ha d’haver llum natural per veure detalladament cada obra, la música ajuda a alliberar la nostra ment i a tranquil·litzar-nos i una zona de descans per oferir un lloc per estar i viure el moment. A més, cal tenir en compte que s’han de treballar diverses modalitats així com, la pintura, el dibuix, creacions amb fang i argila i altres tipus de propostes. Per aquests motius crec que és important que els docents tinguin constància de tots aquests aspectes que es responen a les preguntes per tal de poder crear un taller i així oferir altres maneres de fer i rompre amb les metodologies tradicionals que anul·len i no confien en el que tenen a dintre els infants i que per una cosa o una altra no tenen l’oportunitat de treure.

A continuació s’exposaran els objectius que s’han tingut presents en aquest treball i podrem veure si s’han complert.

Respecte a l’objectiu “d’indagar sobre els tallers d’expressió des de la perspectiva de Reggio Emilia”, penso que s’ha assolit plenament, atès que es reflecteix al llarg del treball i al disseny que he realitzat. M’he nodrit de molts d’aprenentatges que em serviran i m’acompanyaran al llarg del meu futur com a mestra.

En relació amb l’objectiu relacionat a “conèixer les característiques del taller d’un artista i la trajectòria de cada un d’ells”, crec que s’ha aconseguit però no del tot, ja que no vaig trobar prou informació de com és el taller de cada artista. Tal vegada aquesta manca d’informació no m’ha donat la possibilitat de conèixer més aspectes de cada taller i no les he pogut aplicar al meu disseny.

També l’objectiu de “dissenyar la reorganització de l’espai Barceló en un taller d’expressió” penso que s’ha assolit, ja que he adquirit informació específica de cada microespai i això m’ha ajudat a replantejar l’espai i poder fer el disseny tenint en compte els tipus de propostes que fa aquest centre.

Pel que fa al procés per arribar fins aquí, no va ser gaire fàcil triar el meu tema, ja que estava molt perduda perquè no sabia com fer un TFG i tampoc com estructurar la informació. Primer vaig triar un tema que era molt ampli i incloïa molts d’aspectes i realment no podia ser així perquè havia de tenir coherència, per tant, la meva tutora em va ajudar a acotar-lo. També vaig

tenir dificultats per trobar informació que fos significativa i real però a mesura que vaig anar indagant per diverses fonts en vaig trobar molta.

Després de respondre a les preguntes, revisar els objectius i explicar el procés per arribar fins aquí, cal explicar el que he après durant aquest llarg camí.

Al llarg d'aquesta recerca, he après la importància d'organitzar correctament un espai d'art, com també, el valor en si que ha de tenir qualsevol espai. Han de transmetre calma, seguretat, pau i ha de permetre que els infants puguin veure's des de diferents llocs, doncs, els infants han de sentir que formen part de l'espai. Respecte a altres aspectes, com ha de ser l'espai d'art a l'escola podem dir que ha de ser ampli, que possibiliti conèixer diverses tècniques, materials i maneres d'expressar. A més, cal que estigui organitzat per microespais o zones per tal de distribuir i distingir la diversitat de maneres que ens ofereix l'art i que els infants puguin captar que l'art no només és pintar sinó que va més enllà.

Tot seguit, he après que el rol de la tallerista és imprescindible a les escoles. El taller estarà més ben organitzat si està en mans d'una persona com ella, perquè aquesta té una mirada diferent i única que és difícil que els altres mestres que puguin adquirir. Ella és l'experta amb arts plàstiques, és una persona que pot acompanyar i oferir altres aprenentatges als infants. A més a més, de donar respostes i tenir estratègies per acostar l'art. M'he adonat que tenint una persona que en sap tant d'art afavoreix a tot l'equip docent. També, he après que ella presenta les propostes deixant de banda els estereotips i donant lloc a la lliure expressió.

Un altre aprenentatge que he assolit està lligat amb els artistes, penso que conèixer persones que fan història en el món de l'art, m'enriqueix en l'àmbit personal, professional i a tenir una altra perspectiva de l'art i de la societat. Tot seguit, la proposta de disseny m'ha dut a aprendre a fer plànols, així com, a saber altres fonts per crear i adquirir estratègies que em serviran per a poder repensar altres espais educatius o inclús ho podré emprar en la meva vida personal. També, he après a observar i mirar meticulosament cada detall que trobem a una imatge i destacar els aspectes més importants. A més a més, he après a concretar el material necessari per a un espai d'art i no voler guardar i guardar coses, sinó deixar el material que s'utilitzarà. Per una banda, he après a organitzar les meves idees de manera visual, sintetitzar-les i plasmar-les. D'altra banda he après a referenciar, a citar i a cercar fonts fiables per poder realitzar un treball acadèmic.

Una vegada he destacat allò que he après, m'ha dut a fer una reflexió. Durant tot aquest viatge de desconèixer i aprendre, m'ha fet veure que és necessari que les escoles donin més valor a l'art i en conseqüència creïn espais idonis i adequats pels beneficis dels infants que he esmentat anteriorment. L'escola pot oferir altres iniciatives com per exemple, oferir la possibilitat de visitar museus i treballar les obres d'art per poder entendre-les, atès que creixeran amb aquests coneixements i els podran transmetre a altres individus.

Després d'haver fet el disseny i no tenir l'oportunitat per posar-ho en pràctica, se'm plantegen diverses preguntes que m'hagués agradat saber.

- Quina seria la reacció de cada infant en veure l'espai canviat?
- Quin espai hauria creat més interès? I quin menys?
- Les produccions serien diferents pel fet de situar un lloc concret per a cada cosa i tenir més espai a la zona de pintura?
- Crearien curiositat les obres d'art de na Frida Kahlo i en Joan Miró?

Hem de seguir treballant i renovar-mos perquè la societat està en continu canvi i sobretot, fer arribar l'art a les persones i fer-les conscients que aquest ens pot ajudar a saber que sentim, com som i qui som.

En definitiva, si una cosa he après amb aquest treball, és que les arts han de palpar el nostre cor per poder estimar-mos i així poder arribar al cor dels altres.

## 7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

### Webgràfia

- Aldredge, M. (2011). Macarthur fellow Anna Schuleit & the whole sweep of trying. Recuperat de <https://www.gwarlingo.com/2011/artist-anna-schuleit-stay-go-deeper/>
- Casanova, F. (2019). El taller del artista: Una caja de sueños. *Diario libre*. Recuperat de <https://artelibre.diariolibre.com/?p=1045>
- Costa, L. (2013). Revista In-fan-ci-a. *El atelier: de Reggio Emilia a Marzagán*, 142, 26-32. Recuperat de <https://www.rosasensat.org/revista/infancia-142-2/>
- Davoli, M. (2017). Revista In-fan-ci-a. *Educación per a la creativitat. La dimensión estética en los procesos educativos*, 216, 9-14. Recuperat de <https://www.rosasensat.org/revista/infancia-216-2/>
- Davoli, M. (2015). Revista viure en família. *Es muy importante que el lenguaje expresivo forme parte de la cotidianidad del niño, ya que arriba a lugares muy profundos*, 61, 46-49. Recuperat de <https://cat.grao.com/ca/producte/mara-davoli-pedagoga-i-attelierista-es-molt-important-que-el-lenguatge-expressiu-formi-part-de-la-cotidianitat-del-nen>
- De Torre, R. (2014). El taller de Jackson Pollock. Recuperat de <http://www.creativoshoj.com/el-taller-de-jackson-pollock-%E2%88%9E-rodrigo-de-torre/>
- El Atelier, creatividad en estado puro, Reggio Emilia. (2015). [Entrada de blog] Recuperat de <https://elalmademiaula.com/2017/09/21/el-atelier-creatividad-en-estado-puro-reggio-emilia-4/>
- El Atelier del artista / Escultura. (2013). Recuperat de <https://www.aryse.org/el-atelier-del-artista-escultura/>
- El Más Miró. (2013). Recuperat de <https://www.masmiro.com/index.php/es/el-mas-miro#paragraph-id-259>
- El taller – ámbito impertinente. (2017). [Entrada de blog] Recuperat de <http://www.inspiradosenreggioemilia.com/el-taller-ambito-impertinente/>
- El taller de Sert. (2010). Recuperat de <https://catalogo.artium.eus/dossieres/artistas/joan-miro/el-taller-de-sert>
- Escuela Infantil Egunsenti (2006). Revista In-fan-ci-a. *El taller de expresión*, 100, 19-24. Recuperat de <https://www.rosasensat.org/revista/infancia-100-2/>

- Fàbregas, D. (2017). Revista In-fàn-ci-a. *Els llenguatges artístics, una eina per a la creativitat*, 215, 26-29. Recuperat de <https://www.rosasensat.org/revista/infancia-215-2/>
- Fané, L. (2019). El taller de l'artista. Recuperat de <http://manifestodearte.com/el-taller-del-artista/>
- Ferrer, A. (2017). Las Constelaciones de Miró y Calder: el silencio o la vivacidad del cosmos. Recuperat de <https://angelsferrerb.wordpress.com/2017/05/>
- Ferro, E. (2012). La estètica en la escuela. [Entrada de blog] Recuperat de <http://www.kireei.com/la-estetica-en-la-escuela/>
- Fundació Joan Miró Barcelona. (2020). Recuperat de <https://www.fmirobcn.org/es/joan-miro/>
- Gallardo, L. (2019). «Roxbury era el lugar sagrado de Calder». *El diario Montañés*. Recuperat de <https://www.eldiariomontanes.es/culturas/roxbury-lugar-sagrado-20190722185522ntvo.html?ref=https:%2F%2Fwww.google.com>
- Hernández, J. (2004). El Cultural. *Los estudios de De Kooning*. Recuperat de <https://elcultural.com/Los-estudios-de-De-Kooning>
- Hoyuelos, A. (2004). Revista Novedades Educativas. *Reggio Emilia y la pedagogía de Loris Malaguzzi*. Recuperat de <http://www.redsolare.com/new2/hoyuelos.pdf>
- Hoyuelos, A. (2006). *El taller de expresión y Loris Malaguzzi. Reflexiones sobre la relación entre niños, arte y artistas*. Recuperat de <https://www.vitoria-gasteiz.org/docs/wb021/contenidosEstaticos/adjuntos/es/25/33/42533.pdf>
- Hoyuelos, A. (2013). Revista In-fàn-ci-a. *Quina estètica, quins valors?*, 192, 8-11. Recuperat de <https://www.rosasensat.org/revista/infancia-192/>
- Juncosa, E. (2018). «Simplemente, he mirado». Mont-roig, el paisaje de Miró. [Entrada de blog]. Recuperat de <https://www.fmirobcn.org/blog/es/2018/04/05/simplemente-he-mirado-mont-roig-paisaje-miro/>
- L'equip de mestres de l'escola bressol municipal Baldufa. (2013). Revista In-fàn-ci-a. *L'estètica en la quotidianitat*, 193, 17. Recuperat de <https://www.rosasensat.org/revista/infancia-193/>
- Los talleres en Reggio Emilia – El Origen. (2019). [Entrada de blog]. Recuperat de <http://www.inspiradosenreggioemilia.com/los-talleres-en-reggio-emilia-el-origen/>
- Malherbe (2011). *HomeByMe*. Recuperat de <https://home.by.me/es/>

- Margarit, R. (s.d.). *La importància de la educació estètica*, 3(1), 19-22. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5409421>Minguela, E. (2019). Arte y arquitectura: Miró y Sert. *Diariodesign*. Recuperat de <https://diariodesign.com/2019/03/arte-y-arquitectura-miro-sert/>
- Martínez – Agut, M & Ramos, C. (2015). *Arte, literatura y educación*, Escuelas Reggio Emilia y los 100 lenguajes del niño: experiencia en la formación de educadores infantiles. 2, 139-151. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5207311>
- Pérez, L. (2019). Cuáles son las obras más importantes de Joan Miró. Recuperat de <https://www.yoopit.com/obras-de-joan-miro>
- Rodríguez, H. (2020). Willem de Kooning: expresionismo a flor de piel. [Entrada de blog]. Recuperat de <http://velvet-mag.lat/2020/04/24/willem-de-kooning-expresionismo-a-flor-de-piel/>
- Ruiza, M., Fernández, T. i Tamaro, E. (2004). Alexander Calder. Recuperat de <https://www.biografiasyvidas.com/biografia/c/calder.htm>
- Saló, N. (2015). Revista In-fàn-ci-a. *Infants i creativitat*, 203, 18-20. Recuperat de [https://www.rosasensat.org/magazines/in-fan-ci-a/203/icat\\_203.pdf](https://www.rosasensat.org/magazines/in-fan-ci-a/203/icat_203.pdf)
- Sans, S. (2018). El taller de Miró abre sus puertas. *La Vanguardia*. Recuperat de <https://www.lavanguardia.com/cultura/20180401/442092025396/mas-miro-taller-mont-roig-ruta.html>
- Santos, M. (2016). Alexander Calder. Recuperat de <https://historia-arte.com/artistas/alexander-calder>
- Taller Sert. El sueño de Miró. (s.d.). Recuperat de <https://miromallorca.com/es/fundacion/arquitectura/taller-sert/>
- Tedo, X. (2015). Alliberar el traç. Pintar per expressar-se. [Entrada de blog]. Recuperat de [https://criatures.ara.cat/Alliberar-trac-Pintar-expressar-se-Pedagog\\_0\\_1354064590.html](https://criatures.ara.cat/Alliberar-trac-Pintar-expressar-se-Pedagog_0_1354064590.html)
- Vargas, S. (2012). Arte y sociedad: la noción de belleza implícita en la obra “Mujer I” de de Kooning. Recuperat de <https://www.susanavargasm.com/single-post/2012/05/23/Arte-y-sociedad-La-noción-de-belleza-impl%C3%ADcita-en-la-obra-“Mujer-I”-de-De-Kooning-1>
- Vargas, S. (2019). 5 cosas que no sabías sobre el maestro modernista Willem de Kooning. Recuperat de <https://mymodernmet.com/es/willem-de-kooning/>
- Vera, P. (2015). Significado e importancia del espiral. [Entrada de blog]. Recuperat de <https://espaciotyke.wordpress.com/2013/02/11/significado-e-importancia-del-espiral/>

- Willem de Kooning (1904-1997) Biografía Corta – técnicas y obras. (s.d.). Recuperat de [https://tiposdearte.com/biografias/willem-de-kooning-1904-1997-biografia-corta-tecnicas-y-obras/#Cuales\\_son\\_las\\_obras\\_mas\\_importantes\\_del\\_pintor\\_Willem\\_de\\_Kooning](https://tiposdearte.com/biografias/willem-de-kooning-1904-1997-biografia-corta-tecnicas-y-obras/#Cuales_son_las_obras_mas_importantes_del_pintor_Willem_de_Kooning)
- Zugasti, A. (2019). ARTE PARA NIÑOS: Alexander Calder y sus móviles al alcance de los más pequeños. [Entrada de blog]. Recuperat de <https://rz100arte.com/arte-ninos-alexander-calder-moviles-al-alcance-los-mas-pequenos/>

#### Articles

- Hoyuelos, A. (2005). La cualidad del espacio – ambiente en la obra pedagógica de Loris Malaguzzi. Diálogo entre arquitectura y pedagogía, 154-166.
- Hoyuelos, A. (2007). Guix d’infantil. *Documentació com a narració i argumentació*, 39, 5-9.
- Hoyuelos, A. (2018). Laplage em Revista. Niños, niñas y cultura artística: dibujos y otras expresiones de la cultura infantil, 4, p. 181-204.
- Riera, M.A; Ferrer, M.; Ribas, C. (2014). La organización del espacio por ambientes de aprendizaje en la educación infantil: significados, antecedentes y reflexiones. *RELADEI*, 3(2), 19-39
- Rubio, C. (2014). Reggio Emilia: la experiencia de enseñar a partir de la belleza. Redsolare Ecuador.

#### Llibres

- Davoli, M, Dolci, M, Altimir, D i Bonàs, M. (2008). Documentar procesos, recollir traces. En Davoli, M., *Documentar la vida dels infants a l’escola* (pp.13-23). Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.
- De Puig, I, & Sàtiro, A. (2000). Tot pensant a l’educació infantil. Tot pensant. Recursos per a l’educació infantil. (pp.22-29). Barcelona, Espanya: Eumo
- Díez, C.M. (2013). Animar al niño a la creatividad y a la libre expresión es una tarea hermosa. *10 ideas clave. La educación infantil* (pp.189-200). Barcelona, España: GRAÓ, de IRIF, S.L.
- Herman, A. (s.d.). *Inteligencia visual: Agudiza tu percepción, cambia tu vida*. Recuperat de <https://books.google.es/books?id=IPWkDwAAQBAJ&pg=PT17&lpg=PT17&dq=que+tipo+de+arte+hacia+anna+schuleit&source=bl&ots=O5qucgSzVE&sig=ACFu3U0a15ri5Eu9vIoR1O7Xjw8atnNRoA&hl=es&sa=X&ved=2ahUKEwjvqovS6IPpAhWOGBQKHSstAdIQ6AEwAXoECAoQAQ#v=onepage&q=que%20tipo%20de%20arte%20hacia%20anna%20schuleit&f=false>

- Hoyuelos, A. (2006). *La estètica en el pensamiento y obra pedagògica de Loris Malaguzzi*. 2a ed. Barcelona, España: Octaedro, SL.
- Malaguzzi, L. (2001). Entrar en juego. En Malaguzzi, L., *La educación infantil en Reggio Emilia* (pp. 91-95). Barcelona, España: Octaedro. Rosa Sensat.
- Sourieau, E. (1998). *Diccionario Akal de Estètica*. Recuperat de <https://books.google.es/books?id=Z9rH7cPw-yoC&pg=PA1018&lpg=PA1018&dq=tiene+que+tener+luz+un+taller+de+un+artista&source=bl&ots=O-IV1wrRxt&sig=ACfU3U1DjckhrK18Nij2hhzc5UDBQwrqoA&hl=es&sa=X&ved=2ahUKEwi368aDlv>

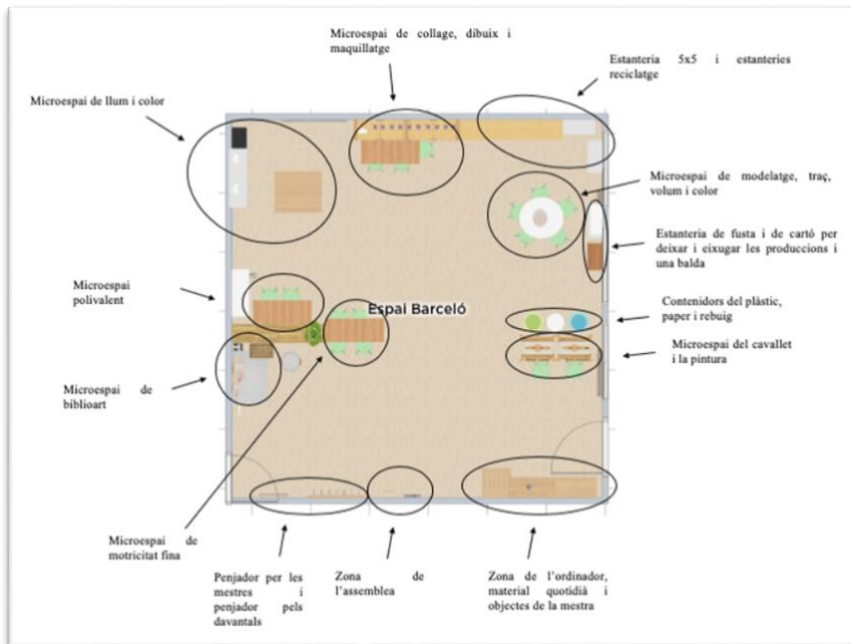
#### Altres fonts

- Claustre de mestres del CEIP Verge de Lluc. (2018). Projecte educatiu Verge de Lluc.
- Vadillo, D. (2017). El artista plàstic contemporàneo como artista – obrero accidental (Tèsis doctoral). Universitat Complutense. Madrid.

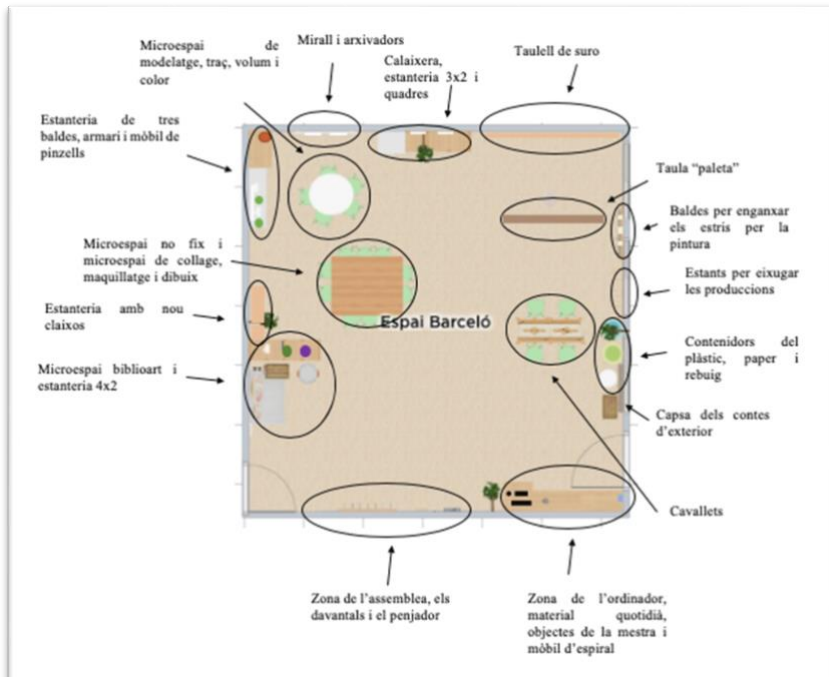


## 8. ANNEXOS

### Annex I. Plànol 2D espai Barceló



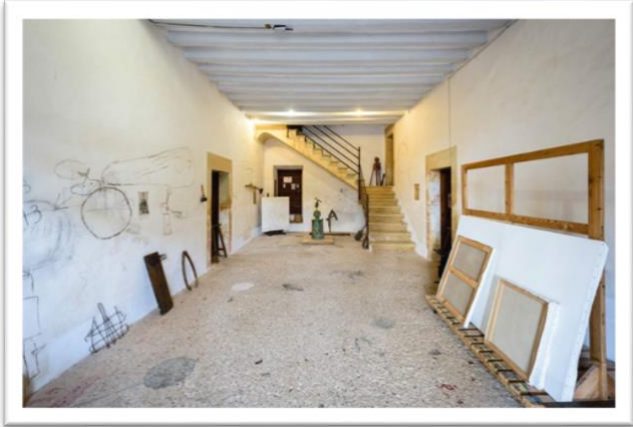
### Annex II. Plànol del disseny de transformació a l'espai d'art



Annex III. Taller Mas Miró



Annex IV. Taller Son Boter



Annex V. Planta d'interior violeta africana



Annex VI. Planta d'interior peperomia



Annex VI. Planta d'interior filodendro acorazonado



Annex VIII. Planta aromàtica menta



Annex XI. Planta aromàtica alfàbrega



Annex X. Quadre Joan Miró



Annex XI. Quadre Frida Kahlo



**Què és per tu un taller/estudi d'un artista? Com és el teu? (si en tens).**

Des del el meu punt de vista, el taller d'un artista és un lloc de pau i agitació. És l'estància capaç d'aconseguir una tranquil·litat on l'artista pot investigar entorn de les seves idees sense sentir la pressió de la societat, el mercat o qualsevol influència que pugui modificar el seu treball.

Amb el temps, m'he adonat que no és una qualitat de l'espai, és més la disposició de l'artista d'avant un espai. En el meu cas, no tinc un taller fix de la mateixa manera que no tinc una residència fixa. He après a adaptar-me als espais i desenvolupar el meu treball allà on pugui. Vivim temps d'inestabilitat i el meu taller i residència oscil·la allà on hi trobo treball. El màxim temps que he estat a un mateix taller han estat tres anys, per allò que entenc que no s'arriba a establir un vincle amb l'espai, no he arribat a considerar-lo mai "el meu taller".

**Què et transmet quan veus un taller o estàs dins ell?**

Conèixer aquell espai dissenyat a partir de les necessitats i ambicions de l'artista és molt interessant.

És màgic. Quan un artista o conegut t'obri les portes del seu taller és com si et mostrés una part molt íntima. Dic que és màgic perquè realment veus la vulnerabilitat de la persona i els seus temors. No tothom és capaç de deixar-se veure (no en el sentit de promocionar-se o fer màrqueting, clar). Tot i que pensem en l'artista com a un "geni", en el fons el taller és on lluita amb les seves preguntes i inquietuds. Per això mostrar el taller és obrir-te al món. En el meu cas, em costa molt treballar si hi ha gent mirant o fent altres coses al meu costat. Per les meves circumstàncies, la majoria de les vegades he hagut de compartir taller i obligar-me a compartir aquesta intimitat, que té les seves coses bones i dolentes. En els fons, aquesta idea romàntica de l'artista tancat al seu taller no és tan idíl·lica, moltes vegades la millor forma de pensar és xerrant i compartint amb els altres.

**Quines característiques ha de tenir un taller des de la teva perspectiva?**

Resumiria aquesta pregunta amb 4 ítems bàsics per jo:

- Llum natural
- Possibilitat de tenir l'espai dividit en espai net i espai brut, és a dir, una zona de pintura, d'aigua i de materials sense passar pena d'estar tacat, i una altra zona on hi hagi taules i on puguin posar papers en blanc, un ordinador, etc.

- Zona on col·locar la biblioteca i butaca per llegir
- Música

**Si vols aportar alguna cosa més que jo no hagi tingut present d'un taller ho pots escriure.**

M'agradaria dir que ser artista i tenir un taller on treballar no és tan senzill com es pensa.

Aquests anys que he viscut a una gran ciutat, te n'adones que els teus amics artistes i tu, que voleu tenir aquest espai on treballar, ens suposa renunciar a moltes coses. Suposa pensar a independitzar-se o invertir els teus estalvis en el lloguer d'aquest taller. Suposa que les teves prioritats entorn del treball estan per damunt de les personals.

Es dóna per fet que l'empresa ha de proporcionar l'espai i l'equip a un treballador, mentre que els artistes han de lluitar en paral·lel per alguna cosa tan bàsica com un espai i el material. I ja sense entrar en l'àmbit econòmic o el respecte de la societat a aquesta professió.

Després d'haver fet l'entrevista, vaig seguir parlant amb ella i li vaig comentar una idea que tenia per organitzar l'espai Barceló, en concret: creus que seria possible dividir l'espai, amb un de pintura i l'altre que sigui d'elaborar altres produccions amb un suport com són les taules i un altre espai per descansar, llegir contes o pensar el que es vol expressar?

Ella em va dir que sí, que seria una bona idea i em va fer un seguit de recomanacions com:

El lloc per pintar pot ser d'imants o de suro. Va destacar que sempre hi ha d'haver un lloc per reunir-se i contar les seves experiències. A més a més, em va dir que els infants han de tenir molt clar les normes, és a dir, a quins llocs poden embrutar i quins no.